

ธรรมะใกล้มือ

พัฒนาชีวิต แบบชาวพุทธ

พุทธทาสภิกขุ

BIA
Buddhist Initiative in Asia

พัฒนาชีวิต แบบชาวพุทธ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมะใกล้มือ

งานธรรมบรรยายของพุทธทาสภิกขุ ที่ไม่เคยจัดพิมพ์มาก่อน

พัฒนาชีวิตแบบชาวพุทธ

พุทธทาสภิกขุ

การบรรยาย อบรมพระภิกษุสามเณรจากศานติไมตรี

วันที่แสดง ๘ เมษายน ๒๕๓๔

รหัส ๒๖๒๕๓๔๐๔๐๘๐๐๐

ผู้ถอด สิบพร สีหไสภณ

ผู้ตรวจทาน niporns@yahoo.com

ISBN 978-616-7574-46-2

พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม ๒๕๖๐ จำนวนพิมพ์ : ๘,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

พิมพ์ที่ พิมพ์ดี

สมทบการผลิต ๑๐ บาท

ประสงค์รับหนังสือจำนวนมากเพื่อเผยแพร่ในวาระต่างๆ ติดต่อได้ที่

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนินคมรถไฟสาย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ : ๐-๒๙๓๖-๒๘๐๐ ต่อ ๕๑๐๑

โทรสาร : ๐-๒๙๓๖-๒๖๘๘

อีเมล : bookclub@bia.or.th

Facebook : bookclub.bia

ธรรมทาน กับ มรดกหนึ่งร้อย

ที่ใครจะรู้ว่า ตอนที่น้องไฉ่ ลองแบกเล่มหนังสือ ออกดู จะเห็นว่า มีอยู่สองเล่ม คือ ละคร-ตาดที่พี่ฉิมกับ กบความรั หรือคุณสมบัตินี้ ที่ร่ำอยู่ในหนังสือเล่มนั้น. มรดก หนึ่งร้อย ย่อมมอบถึง มรดกของความรั ด้วยขาดตามตัว มรดก พร้อมกับมรดกของละคร-ตาด ~~และ~~ ^{งาน} ~~เรื่อง~~ ในมรดก หนึ่งร้อยหนึ่ง อยู่แล้ว ที่ไฉ่.

ส่วนมรดกธรรมทาน ย่อมไม่เป็นอย่างนั้น ความรั นั้นให้เปล่า ^{และ} ละคร-ตาด หรือ บทพระนิพนธ์ นั้น ต้อง ขอคืน เช่นเดียวกับบทพระนิพนธ์ ที่ให้ แยกไปถวายพระที่วัด. ขอคืน เพราะฉบับ ต้องไปถวาย อีกหลายฉบับ! จนกระทั่งถึงถึงที่วัด.

งานธรรมทาน มักตกเป็นมรดกหนึ่งร้อยไป. ขอจบพิจารณาด้วยดี ทั้งเรื่องข้าง, จะได้เห็นใจ กันดี! ~~และ~~ ^{และ} ร่วมรักกันได้.

สารบัญ

จิตที่พร้อมที่จะเบิกบานคือจิตเวลา ๐๕.๐๐ น.	๖
การพัฒนาชีวิตให้มีความเหมาะสมกับการเป็นมนุษย์	๙
คนที่อยู่เหนือโลก มันไม่ต้องดีใจ มันไม่ต้องเสียใจ	๑๑
พัฒนาตามหลักพุทธศาสนา	๑๖
ชีวิตที่รู้จักให้ดี แล้วก็จะพัฒนาให้ดี	๒๐
สิ่งที่ต้องพัฒนา คือสิ่งที่เรียกว่าชีวิต	๒๔
ความเห็นแก่ตัวนี้มันทำลายโลก	
ความไม่เห็นแก่ตัวมันพัฒนาโลก	๒๘
ชีวิตนี้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ	๓๘
ถ้ามีธรรมะ พัฒนาถูกต้อง ชีวิตนี้ก็ไม่กัดเจ้าของ	๔๕
ธรรมะเป็นเครื่องพัฒนาจิตใจ	๕๕
รู้ธรรมะให้ถูกต้อง ทั้งภาษาคนทั้งภาษาธรรม	๖๐

เธอทั้งหลาย ที่เป็นนักศึกษาและกำลังเตรียมเป็นนักศึกษา

ขอแสดงความยินดีในการได้บรรพชากันในลักษณะ
อย่างนี้ เป็นสิ่งที่น่าอนุโมทนาในการเพิ่มการศึกษาให้แก่
ชีวิต บรรพชาแล้วยังมาแสวงหาความรู้เป็นพิเศษ ดังที่
กำลังทำอยู่นี้ก็ขอแสดงความยินดีด้วยเป็นอย่างยิ่ง เรียก
ว่าขออนุโมทนาในการกระทำมาหาความรู้ เพื่อให้การ
บรรพชามีความหมายยิ่งขึ้นไป การบรรพชานี้มีความ
หมายเท่าไร ก็ช่วยให้ชีวิตนี้มีความหมายมากขึ้นเท่านั้น
ก็มีลักษณะเป็นการพัฒนาชีวิต ดังหัวข้อที่จะพูดกันวันนี้
ก็เรียกว่า **การพัฒนาชีวิตตามแบบชาวพุทธ**

จิตที่พร้อมที่จะเบิกบานคือจิตเวลา ๐๕.๐๐ น.

แต่ว่าก่อนที่จะพูดถึงตัวธรรมะของการพัฒนา
อยากจะขอแนะนำ หรือย้ำในความเข้าใจอะไรเล็กน้อย
เป็นพิเศษ คือ ชีวิตเวลา ๐๕.๐๐ น. เดียวนี้เรากำลังมีชีวิต
เวลา ๐๕.๐๐ น. เราก็มั่นเป็นพิเศษกว่าเวลาธรรมดา
หรือผิดจากคนธรรมดา คนธรรมดาเขายังใช้เป็นเวลานอน
หาความสุขอยู่ในที่นอนนะเวลา ๐๕.๐๐ น. นี้ เราเอามา
ใช้ผิดจากคนธรรมดา แล้วก็ด้วยเรื่องหรือความหมายที่
ผิดจากธรรมดา คือเป็นเวลาสำหรับจะตรัสรู้ เรียกอย่างนี้
มันเป็นการพูดโอหัง

มันมีความหมายเดียวกัน คือว่า เวลา ๐๕.๐๐ น.
นี้มันเหมาะสมที่จะเป็นเวลาตรัสรู้ของจิต ของสิ่งที่เรียก
ว่าจิต คือจิตเบิกบาน แล้วก็รู้สิ่งทั้งหลายได้ดี ได้มาก
ได้ดี ได้กว้าง ได้สูง แล้วแต่จะเรียก ถ้าใช้เวลา ๐๕.๐๐ น.
ให้ถูกต้อง ก็ลองคิดดูบางคนยังนอนอยู่หรือว่าจะเอาใช้
อย่างอื่นก็ยังมี แต่เราจะใช้อย่างให้ถูกต้องตามธรรมชาติ

ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ตามความจริงของธรรมชาติ ให้มากที่สุด คือการพัฒนาจิตเป็นพิเศษ

โลกเวลา ๐๕.๐๐ น. เป็นเวลาพิเศษ ที่เป็นเวลาที่จะใช้สำหรับเบิกบาน ดอกไม้ในป่าก็เบิกบาน จะเริ่มเบิกบานเวลาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ตรัสรู้เวลาอย่างนี้ โลกเวลา ๐๕.๐๐ น.ที่จะรุ่งขึ้นมา นี่เป็นเรื่องของธรรมชาติมีความเหมาะสมที่จะเป็นเช่นนั้น ถือว่าเป็นเวลาตรัสรู้ของผู้ที่จะตรัสรู้ ตามสูง ตามต่ำ ตามมาก ตามน้อยก็แล้วแต่ แต่ว่าจิตที่พร้อมที่จะเบิกบานนั้นนะคือจิตเวลา ๐๕.๐๐ น. ในรอบ ๒๔ ชั่วโมงนั้นนะ เวลา ๐๕.๐๐ น. นี้มันเหมาะเวลาอย่างอื่นมันก็มีกิน มีอาบ มีถ่าย มีบริหาร มีศึกษา มีฝึกฝน มีอะไรก็สุดแท้ ยุ่กันไปหมด พอ ๐๕.๐๐ น. นี้มันหลังจากการพักผ่อนเพียงพอแล้ว มันก็จะพร้อมที่จะลึกลง หรือรู้เป็นพิเศษ

ฉะนั้น ขอให้ใช้ให้สำเร็จประโยชน์ตามนั้น หัดให้เป็นนิสัย พอถึง ๐๕.๐๐ น. กลายเป็นการศึกษาหรือเป็นการงานที่เป็นการเบิกบานแห่งจิตใจ ขอให้ฝึกเป็น

นิสัย ให้่องไว ให้เร็ว ให้รวดเร็ว ไม่ต้องล้างหน้าก็ได้พอ ๐๕.๐๐ น. ตื่นขึ้นมาจับปากกาเขียนเลยก็ได้ ทำสมาธิเลยก็ได้ ไม่ต้องไปมัวล้างหน้าตัดตอนอะไรที่เหนื่อยอยู่อีก นี่เป็นเรื่องพิเศษแถมพกกว่าใช้โลกเวลา ๐๕.๐๐ น. ให้มีให้ชีวิตเพิ่มขึ้นอีกชั่วโมงหนึ่งก็ได้ เพราะถ้าไปนอนเสีย มันก็ไม่ได้เพิ่ม เอามาใช้ให้เป็นประโยชน์แล้วก็มันเป็นการเพิ่ม

ใช้เวลาที่เหมาะสมที่สุด คือเวลาที่น้ำชายังไม่ล้นถ้วย ถ้าพูดตามภาษานักเลงจิตใจ เขาก็พูดกันอย่างนี้ พูดแบบเซน น้ำชายังไม่ล้นถ้วย ยังเติมอะไรลงไปได้ ถ้าสว่างแล้ว สายแล้ว เทียงแล้ว บ่ายแล้ว มันเติมอะไรไปจนเต็มในน้ำชา ที่แท้ ที่จริง ที่ดี เติมลงไปไม่ได้ นี่เติมเสียก่อนเป็นเวลาที่น่าสนใจ น้ำชาไม่ล้นถ้วย เติมแต่สิ่งที่ดีๆ อัดเข้าไปให้เต็ม แล้วก็ฝึกให้เป็นนิสัย เราก็คือได้เวลาที่มีค่าเพิ่มขึ้นมา ซึ่งคนส่วนมากเขาไม่ได้คิดกัน ไม่ได้คิดจะใช้ ไม่ได้คิดจะเพิ่มนี้ขอให้สนใจไว้ด้วย เวลาที่เหมาะสมที่จะพัฒนาจิตในส่วนลึกหรือส่วนสูง

การพัฒนาชีวิตให้มีความเหมาะสม กับการเป็นมนุษย์

เอ้า ทีนี้ ก็จะไปพูดถึงพัฒนาชีวิต พัฒนาชีวิต มันจำเป็นก็มากน้อย หรือว่ามันจำเป็นทั้งหมดทั้งสิ้นเลย คือว่าเราเกิดมาแล้วอย่างนี้ เราจะทำอย่างไร พูดกันให้มันสั้นเชิงก็ว่าบางพวกก็จะแก้ตัวว่า มันไม่ใช่เรื่องที่เราจะต้องรับผิดชอบ แต่เดี๋ยวนี้ฉันจะพูดในลักษณะที่เป็นเรื่องต้องรับผิดชอบ ต้องรับผิดชอบต่อการพัฒนาชีวิตให้มีความเหมาะสมกับการเป็นมนุษย์และโดยเฉพาะมนุษย์ที่ได้บวช ได้เรียน ได้รับพระพุทธศาสนา

คนบางคนอาจจะแก้ตัวว่า ฉันไม่ต้องรับผิดชอบ เพราะฉันไม่ได้ขอเกิดมานิ ไม่ได้ขอเกิดมานิ มันเกิดมาเอง ก็ปล่อยไปตามเรื่องของมันเอง ทำไมจะต้องเลือกไปพัฒนาเล่า จะพูดอย่างนี้ไม่ได้ละ ก็ลองดูสิ ก็ลองดูสิ จะคิดอย่างนี้ จะทำอย่างนี้ ก็ลองดูสิ มันจะได้อะไรขึ้นมา แล้วมันจะเกิดอะไรขึ้นมา แม้ว่าเราไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา

ไม่ได้ขอร้องทำสัญญาว่า จะทำอะไร แต่มันเกิดมาแล้ว
ถามว่าจะทำอะไร ก็เลือกตามใจชอบ เลือกเอาตามใจ
ชอบสิ แต่นั่นแหละมันอยู่ที่ว่า เลือกถูกก็ดีเอง เลือกผิด
ก็ใช้ไม่ได้ ก็วินาศ

เราต้องทำเหมือนอย่างกับว่าขอร้องมาเกิด สัญญา
มาเกิด ว่าเพื่อจะทำให้ดีที่สุด เพราะเหตุไร คำตอบมีง่ายๆ
สั้นๆ นิดเดียวว่า มิฉะนั้น มันเสียชาติเกิดนั้น เธอทั้งหลาย
อยากเกิดหรือไม่อยากเกิดหรืออะไรก็ตาม แต่เมื่อ
ได้เกิดมาแล้ว คือไม่พัฒนาให้ถูกต้อง มันก็เสียชาติเกิด
คำว่าเสียชาติเกิดนี้เป็นสิ่งที่ เป็นคำที่น่ากลัวที่สุด ใช้เป็น
คำต่าก็ได้ มันน่ากลัวที่สุด ถ้ามันมีการเสียชาติ คือไม่ได้
รับประโยชน์อะไรในการเกิดมา มีแถมเป็นอันธพาลเสียด้วย
คือให้โทษเสียด้วย การมีคนคนนี้อยู่ในโลกกลายเป็นให้
โทษไปเสีย อย่างนี้มันจึงเป็นยิ่งกว่าเสียชาติเกิดนะ เสีย
ชาติเกิดมันเป็นเพียงไม่ได้รับอะไร ไม่ทำคุณอะไร แต่
มันกลับมีโทษ ทำโทษ สร้างสิ่งเลวร้ายให้มันเกิดขึ้นมาใน
โลก มันยิ่งกว่าเสียชาติเกิด

สรุปความว่า เพื่อไม่ต้องเสียชาติเกิด จึงมีการพัฒนาชีวิต ให้มีความเจริญงอกงามก้าวหน้าไปถึงที่สุด ไปถึงที่สุด สุดที่มันจะเป็นไปได้ พัฒนาได้เท่าไร แต่บางคนก็ยังไม่ยอมอยู่นี้ ฉันไม่อยากจะไปเป็นพระอรหันต์ อยากจะอยู่ที่นี้ สนุกสนานที่นี่ เอาอย่างนั้นก็ได้เหมือนกัน แต่ว่าขอให้มันดี เป็นชั้นดีที่สุด มีประโยชน์ที่สุด น่าเลื่อมใส ไม่เห็นว่าโลกุตตระเป็นเรื่องสูงเกินไป ไม่ต้องการ แต่ว่าข้อนี้ อยากจะบอก บอก เป็นการบอกอะไร บอก กระซิบ

คนที่อยู่เหนือโลก มันไม่ต้องดีใจ มันไม่ต้องเสียใจ

คำว่าโลกุตตระนั้น ไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัว เป็นสิ่งที่คนโง่ คนที่เห็นแก่ปากแก่ท้องมันกลัว เห็นแก่สนุกสนาน เอรีตอร้อยมันกลัว เพราะมันได้ยินว่า ถ้าเป็นโลกุตตระ

เสียแล้ว มันก็เหนือความสนุกสนาน เหนือเพศ เหนืออะไร เหนือไปเสียทุกอย่าง อย่าเข้าใจคำว่าโลกุตตระกันใน ลักษณะอย่างนั้น แต่ให้เข้าใจว่า *โลกุตตระ* – *หมายความว่า อยู่เหนือปัญหาในโลก* ในโลกมีปัญหา มีความยุ่งยาก ลำบาก กระทั่งมีความเลวร้าย มีความทุกข์ทรมาน เท่าไรๆ ก็ตาม เรียกว่าปัญหาในโลก ถ้าเราอยู่เหนือปัญหา เหล่านั้นได้ ก็เรียกว่าโลกุตตระเหมือนกัน จะเป็นพระ อรหันต์ หรือไม่เป็นพระอรหันต์ ไม่ต้องพูดก็ได้ แต่ว่าให้ มันอยู่เหนือความเลวร้ายสิ่งไม่พึงปรารถนาในโลกให้ได้ นี่ก็คือความหมายที่แท้จริง ที่กว้างขวางและสมบูรณ์ที่สุด ของคำว่า *โลกุตตระ*

ชีวิตนี้มันมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่โลกุตตระ มันชมชาน มาในโลกด้วยความทุกข์ยากลำบาก มันต้องการเกิดขึ้น พ้นไ้อความยุ่งยากลำบาก หรือความเป็นของธรรมดา สามัญอย่างนี้ ให้ได้บรรลุถึงสิ่งที่สูงสุดกว่าธรรมดา จึง จะเรียกว่ามันอยู่เหนือโลก ในโลกนี้มีการหัวเราะ ร้องให้ สลับกันไป ไ้อคนคนนี้นั้นไม่ต้องหัวเราะ ไม่ต้องร้องให้

คนในโลกนี้มันเดี๋ยวดีใจ เดี่ยวเสียใจ เดี่ยวดีใจ เดี่ยวเสียใจ
เดี๋ยวดีใจ เดี่ยวเสียใจ วนเวียนกันอยู่แต่อย่างนี้ แต่คนที่
มันอยู่เหนือโลก มันไม่ต้องดีใจ มันไม่ต้องเสียใจ

คนที่ยังชอบดีใจอยู่นั้นก็แสดงว่า ยังรู้จักความดีใจ
มันน้อยไป เห็นกันได้ง่ายๆ ดีใจมันก็กระหืดกระหอบ ยุ่ง
วุ่นวายไปแบบหนึ่ง เสียใจมันก็กระหืดกระหอบ วุ่นวาย
ยุ่งไปอีกแบบหนึ่ง ไม่ยุ่งทั้ง ๒ แบบนั้นมันสบาย **ไม่ต้อง**
ดีใจ ไม่ต้องเสียใจ อยู่ด้วยความสงบ สงบอย่างยิ่ง แล้ว
ก็มีความหมายว่า เหนือโลก พูดให้มันละเอียดขึ้นไปอีก
ก็ว่าเหนือสุขเหนือทุกข์ สุขมันก็ยุ่งไปตามแบบสุข ทุกข์ก็
ยุ่งไปตามแบบทุกข์ ดังนั้น **เหนือสุข เหนือทุกข์ มันคือ**
ความสงบ

ถ้าพูดให้ละเอียดไปอีก จนคนโง่ไม่เข้าใจก็ว่า เหนือ
ดีเหนือชั่ว ที่ว่า ดี ดี ดี มันก็ยุ่งไปตามแบบดี ใ้อ้ชั่วมันก็
ยุ่งไปตามแบบชั่ว ถ้าเหนือชั่วเหนือดี นี่มันก็ไม่ยุ่ง ไม่ยุ่ง
อะไร แต่บางคนมาคิดค้ำว่า เอ้า ทำไมเดี๋ยวนี้มาสอนให้
ดี ให้ดีเหนือดีอีก ให้ทำดี ทำดี ทำไมมาสอนให้เหนือดีไป

เสียอีก มันก็ได้ ทำดี ดี ก็ยุ่งไปตามแบบดี บำดี เมชาติ
หลงดี แล้วเป็นอย่างไร ไปอยู่ในโรงพยาบาลบ้า ถ้ามันเกิด
บ้าดีในที่สุดของมัน

คำสอนสูงสุดมันก็อยู่เหนือดี เหนือชั่ว ถ้าพูดอย่าง
วิทยาศาสตร์มันก็ว่าเหนือบวกเหนือลบ เหนือความเป็น
บวก เหนือความเป็นลบ *Positiveness* ความเป็นบวก
อร่อย สนุกสนาน ไปตามพอใจ ใจ *Negative* ตรงกัน
ข้าม ก็หมายความว่ามันยังมีหัวทักกันชีวิตอยู่นั้นแหละ
ถ้ายังเป็นบวกเป็นลบ ผลักเข้าดันออก ชีวิตนี้มีการผลักเข้า
ดันออกอยู่ ถ้าเหนือบวกเหนือลบนั่นแหละคือสูงสุด
เหนือนรกเหนือสวรรค์ นรกก็ไม่ไหว ยุ่ง ร้อนไปตามแบบ
นรก สวรรค์ก็ยุ่งไปตามแบบสวรรค์ ฉันทไม่เอาทั้ง ๒ อย่าง
เอาความว่าง คือนิพพาน นิพพาน ว่างจากนรก ว่างจาก
สวรรค์ นั่นแหละมันอยู่ที่นั่น จุดสูงสุดมันอยู่ที่นั่น ถ้า
เหนือบวก เหนือลบ เหนือดี เหนือชั่วแล้ว มันก็ไม่มีปัญหา
ไม่ต้องร้องไห้ ไม่ต้องหัวเราะ ไม่ต้องดีใจ ไม่ต้องเสียใจ
คงที่ คงที่ คงที่ แข็งโป๊ก คงที่อยู่ในความปกติ ปกติ ปกติ
ปกติ

เธอทั้งหลายจะเอาหรือไม่เอา ก็เลือกเอาเองเถอะ
ว่า แต่่ว่าความจริงมันมีอยู่อย่างนี้ ธรรมชาติมันมีอยู่อย่างนี้
ใครจะเอา ชอบ ใครจะชอบเท่าไร เอาเท่าไร มีเท่าไร
ก็แล้วแต่ แต่บอกให้รู้ว่าการพัฒนานั้นมันมีจุดตั้งต้น
ที่ความทุกข์ แล้วมันน้อยลงๆ จนไม่มีทุกข์ จนอยู่เหนือ
ความทุกข์ ซึ่งเมื่อลึกลงถึงที่สุดแล้ว มันก็เหนือทุกข์
เหนือสุข เหนือดี เหนือชั่ว พูดอย่างภาษาปรมาตมน์นั้น
เขาว่าอยู่เหนือความเปลี่ยนแปลง มันไม่ต้องมีความ
เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป ชั่วก็เปลี่ยนแปลง ดีก็เปลี่ยนแปลง
บุญก็เปลี่ยนแปลง บาปก็เปลี่ยนแปลง นรกก็เปลี่ยนแปลง
สวรรค์ก็เปลี่ยนแปลง ฉะนั้นอยู่เหนือความเปลี่ยนแปลง
นี้เรียกสูงสุดของการพัฒนา

ที่นี้ก็มีปัญหาอยู่ว่า เธอทั้งหลายจะเอาหรือไม่เอา
ถ้าเธอทั้งหลายไม่เอา ไม่สนใจ ฉันทก็เป่าปี่ให้แรดฟัง ไม่มี
ปัญหา ก็นั่งเป่าปี่ให้แรดฟัง ถ้ามีคนเอา มีคนเอา มันก็ไม่มี
แรด ก็มีแต่มนุษย์ที่จะได้รับประโยชน์เต็มที่ ตามที่ควรจะ
ได้รับ

พัฒนาตามหลักพุทธศาสนา

คำว่าพัฒนา **พัฒนา**นี้ เข้าใจว่ายังเข้าใจความหมายผิดๆ กันอยู่มาก เพราะว่าตัวหนังสือตัวนี้ คำนี้ มันมีอะไรมากกว่าที่เขาเอามาสอนๆ กัน อย่างมาเล่าเรียนกันอยู่นี้ เอามาแต่ในแง่ดี พัฒนาเป็นไปในทางถูกต้องแง่ดีๆ แต่ตัวหนังสือแท้จริงมันแปลว่า **มากขึ้น** เท่านั้นแหละ ดีก็ได้ ไม่ดีก็ได้ แต่ตัวหนังสือนั้น ตามภาษา ภาษาศาสตร์ ตัวหนังสือ มันมากขึ้น มากขึ้น มากขึ้นจนกระทั่งเป็นบ้า ก็เรียกว่าพัฒนา เพราะมันมากขึ้นในทางที่เป็นบ้า แต่เดี๋ยวนี้เราเอามาใช้กันแต่ในแง่ดีๆ แ่งที่ควร ควรจะต้องการ แต่อย่าลืมว่าดี ดี ดี จนเป็นบ้า จะว่าอย่างไร ถ้าดีจนเป็นบ้า หลุดไปเลย มันมากขึ้นเปล่าๆ มากขึ้นอย่างไม่มีประโยชน์อะไร มากกันจนเป็นบ้า

ตามภาษา ตามภาษาศาสตร์คำพูดอันลึกซึ้ง หมายถึงว่า มากขึ้น แต่ว่าเดี๋ยวนี้เรามาใช้อย่างแพะชัน พุดตามๆ กันไป ความหมายตามๆ กันไป ปฏิบัติตามๆ กันไป มันก็

แปลว่าทำให้สวยงาม สนุกสนาน เเอ็ดอ่อย เพลิดเพลิน มากขึ้น นี้เรียกว่า พัฒนาตามแพชั่นของคนในโลก ก็เรียกว่าพัฒนาแบบหนึ่งด้วย แต่ถ้าพัฒนาตามธรรมชาติ ตามธรรมชาติ ไม่ใช่แพชั่น ไม่ใช่ที่คนเห่อๆ ตามๆ กันไป พัฒนาตามธรรมชาติ ธรรมชาติล้วนๆ ตามบริสุทธ์ มันก็คือกระแสแห่งวิวัฒนาการที่มันถูกต้อง ถูกต้อง เจริญไปกว่าจะถึงจุดสุดท้าย นี้เราเรียกว่าพัฒนาตามความหมายของธรรมชาติ

เอ้า ทีนี้ถ้าตามหลักพุทธศาสนาแล้ว ตามหลักพุทธศาสนา พัฒนา นี้ก็หมายถึง การทำให้ถึงจุดหมายปลายทาง คือพระนิพพาน นิพพานะ สัจฉิกิริยา ; นิพพานะ สัจฉิกิริยา –ก็คือ การทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน พอพูดถึงคำว่า นิพพานก็มีปัญหาอีก เพราะไม่รู้จัก ก็เดาๆ เอาตามชอบใจ แล้วก็สอนกันมาหลายๆ รูปแบบ คำว่านิพพาน ก่อนพุทธศาสนาโน่น เขาก็มีคำว่านิพพาน ใช้พูดจาสั่งสอน มาถึงยุคพระพุทธศาสนา ก็มีคำว่านิพพาน ใช้ในการพูดจาสั่งสอน หลังมาจนบัดนี้ ก็มีคำว่า นิพพาน ที่ใช้

พูดกันอยู่ ความหมายมันไม่เหมือนกัน มันแล้วแต่
ไอ้ผู้สอนหรือลัทธินั้นๆ มันหมายความว่าอย่างไร สอนกัน
เป็นบ้าน เป็นเมือง เป็นโลก อะไรไปเกิดในโลกอย่างนั้น
ก็มี สอนเป็นว่า มันได้มีสิ่งที่น่ารักน่าพอใจอย่างยิ่งไปเสีย
ก็มี มันเป็นเรื่องของสวรรค์แต่ก็มีคนเข้าใจว่าเป็นเรื่องของ
นิพพาน

ผู้หญิงสูงอายุคนหนึ่งมาขอคำอธิบาย เรื่องนิพพาน
ว่าอยากจะไปนิพพาน ช่วยแนะวิธีที่จะไปนิพพาน ผมก็
บอก่านิพพานไม่มีรางวัลนะ เพียงเท่านี้ก็ถอนคำพูดแล้ว
เพราะคนคนนั้นมันชอบรางวัลขึ้นสมอง พอบอกว่าในนิพพาน
ในเมืองนิพพานไม่มีรางวัล ก็ถอนคำพูด ไม่เอา ไม่เอา ที่ว่า
นิพพาน นิพพานก็แค่ว่า เหนือปัญหา ดับเย็นสนิท
เหนือความทุกข์ เหนือความร้อน เหนือปัญหาทั้งปวง
นั่นแหละ มันต้องถึงกับต้องเหนือดีเหนือชั่ว

ถ้าเราพัฒนาไปตามธรรมชาติ มันมักจะติดอยู่แค่
ในดีในชั่ว หรือดีที่สุด ถ้าตามหลักธรรมะในพระพุทธ-
ศาสนา มันเหนือดีไปเลย เหนือดีไปเลย มันเป็นที่สุดแห่ง

การพัฒนา เหนือดี เหนือชั่ว เหนือสุข เหนือทุกข์ เหนือ
บุญ เหนือบาป เหนือได้ เหนือเสีย เหนือแพ้ เหนือชนะ
เหนือบวก เหนือลบ ถ้าพูดอย่างภาษาวิทยาศาสตร์ก็
เหนือความเป็นบวก เหนือความเป็นลบ ไม่ต้องหัวเราะ
ไม่ต้องร้องไห้

นิพพานในทางธรรมะ มันก็เป็นสิ่งที่มีความหมาย
เปลี่ยนแปลงมาตามลำดับๆ คนยุคแรกเข้าใจว่าอย่างไร
ก็สอนมาอย่างนั้น คนต่อมาสอนดีกว่า ดีกว่า สูงกว่า
สูงกว่า จนเกิดพระพุทธเจ้า สอนว่านิพพานสูงสุด สูงสุด
ถ้าจะพัฒนากันแล้ว มันก็พัฒนาให้จบ อยู่ที่สิ่งๆ ที่เรียกว่า
นิพพาน นี่คำว่าพัฒนาแล้วก็คำว่าชีวิต

ชีวิตที่รู้จักให้ดี แล้วก็จะพัฒนาให้ดี

เอ้า ก็มาดูคำว่าชีวิตมันคืออะไร สิ่งที่ต้องพัฒนานั้นคือสิ่งที่เรียกว่าชีวิต นี่ก็มีปัญหาอีกเหมือนกัน เช่นเดียวกับคำว่านิพพาน มีความหมายหลายระดับอย่างนี้ คำว่าพัฒนา มีความหมายหลายๆ ระดับอย่างไร คำว่าชีวิต ชีวิตนี้ ก็มีความหมายหลายๆ ระดับเหมือนกัน แล้วก็พูดตามๆ กันมาว่า ชีวิต ชีวิต ตามแต่เขาพูดกันอย่างไร หมายความว่าอย่างไร มันก็ไม่ครบถ้วน มันก็ไม่ครบถ้วนในความหมายของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต ชีวิต

ถ้าพูดอย่างวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีแต่เรื่องทางวัตถุ มีแต่สสารกับพลังงาน เป็นเรื่องทางวัตถุ เขาบัญญัติชีวิตว่าความที่สดอยู่ได้ ยังสดอยู่ได้ของเยื่อเนื้อแห่งเซลล์นั้น ในเซลล์แต่ละเซลล์ที่ประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อหนัง ชีวิตร่างกาย แต่ละเซลล์ แต่ละเซลล์นั้น มีเยื่อจะเรียกว่า เยื่อหุ้มอะไรก็สุดแท้ เรียกว่า *Protoplasm* ; *Protoplasm* ถ้าว่า *Protoplasm* มันยังสดอยู่ ยังไม่แห้ง ยังไม่ตาย ยังไม่

เนา ก็เรียกว่า ชีวิตตามแบบวิทยาศาสตร์ แล้วก็ทางวัตถุ ทางวัตถุนั้น

พูดภาษาวัตถุ ภาษาวิทยาศาสตร์ทางวัตถุ ชีวิต ก็คือ เซลล์ยังสดอยู่ ยังไม่ตาย ไม่เนาไม่เหี่ยว *Protoplasm* ยังถูกต้องอยู่ ยังเจริญอยู่ในเซลล์หนึ่งๆ ถูกแล้วมันเป็น พื้นฐานแห่งสิ่งทั้งปวง จะเป็นพื้นฐานของจิตใจในภายหลัง ก็ได้ **ชีวิตในสุดในเบื้องล่างที่สุด ในความหมายต่ำที่สุด ในทางวัตถุ ก็คือเซลล์แต่ละเซลล์มันยังสดอยู่ ยังไม่ตาย ยังไม่เนา ยังไม่เหี่ยว ไม่อะไร คือชีวิตพื้นฐาน**

แต่พอมาถึงจิต เรื่องสูงทางจิต สูงกว่าวัตถุ เป็น เรื่องทางจิต เป็นสิ่งที่คิดนึกได้ สิ่งทีวิทยาศาสตร์ไม่สนใจ หรือสนใจน้อย หรือเข้าใจน้อย ก็ต้องพูดตามแบบเรื่อง ของจิต ของจิตตามหลักธรรมะ ไม่ใช่จิตตามแบบ วิทยาศาสตร์ ก็กลายเป็นว่าเป็นเรื่องของจิต ชีวิตมันรวม อยู่ที่สิ่งที่เรียกว่าจิตนั่นเอง คือจิตนั้นแหละเป็นตัวชีวิต ตามความหมายนี้ ตามความหมายทางจิต ชีวิตหรือจิต มันกลายเป็นสิ่งเดียวกันไป จนพูดว่าชีวิต ชีวิตนี้ขึ้นอยู่กับ

จิตดวงเดียว เป็นอัตตภาพ ร่างกาย ความสุข ความทุกข์
อะไรมันรวมอยู่ที่สิ่งที่เรียกว่าจิตสิ่งเดียวไม่ค่อยจะคำนึง
ถึงวัตถุนัก แล้วก็ยังถือเสียว่า แม้แต่สิ่งที่เป็นวัตถุ มันก็
ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าจิต จะผิดถูก เลวร้าย ดีชั่วอย่างไร
มันก็ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าจิต ดังนั้น ตามทางฝ่ายจิตหรือ
นามธรรมนี้ ชีวิตก็คือจิต คือจิต

ไอ้ ที่นี้มันไม่ใช่แต่เพียงเท่านั้น ไม่ใช่เพียงแต่ทาง
รูป หรือทางนาม ทางวัตถุ หรือทางจิต ๒ อย่างเท่านั้น
มันมีความหมายอีกความหมายหนึ่ง ที่มันกำลังมีปัญหา
นั่น คือชีวิตตามความหมายทางธรรมะทั่วไป หรือทางการ
เป็นอยู่ทั่วไป หมายถึงระบบการเป็นอยู่ มันหมายถึง
ตัวระบบ ระบบของการเป็นอยู่ คือระบบของการมีชีวิต
เขาจะเรียกกันว่าการดำรงชีวิตจะถูกกว่า ชีวิต ชีวิตนี้คือ
การดำรงชีวิตได้ หรือชีวิตที่ดำรงไว้อย่างถูกต้อง นี่ถ้า
ความหมายอย่างนี้แล้วก็เรียกว่า ระบบการเป็นอยู่ ระบบ
ที่เราเป็นอยู่แต่ละวันละวันนั้นแหละ นั่นแหละคือตัวชีวิต
ตัวการครองชีวิต มีชีวิต ดำรงชีวิต

การดำรงชีวิตนั้นแหละคือตัวชีวิต มีให้มันถูกต้อง มันก็จะเรียกว่ามีชีวิตถูกต้อง นี่ขอให้รู้ว่า ความหมายของคำพูดมันเป็นอย่างไร มองแง่ไหนมันก็มีความหมายตามแง่ นั้น มองแง่วัตถุ มันก็ความสต่ออยู่ของสิ่งที่ประกอบกันเป็นชีวิต คือเซลล์ทั้งหลาย มองในทางนามธรรม ทางจิต มันก็คือตัวจิต ที่นี้มองในทางที่เป็นการเป็นอยู่ของมนุษย์ เป็นปัญหาของมนุษย์ ชีวิตมันก็มาอยู่ที่การดำรงชีวิต มีชีวิตหัวหกกันชีวิต มีชีวิตเยือกเย็น มีชีวิตเป็นเศรษฐกิจ มีชีวิตเป็นขอทานอะไรนี้ มันมาอยู่ที่การดำรงชีวิตในรูปแบบหนึ่งๆ

ฉะนั้นเข้าใจคำว่าชีวิตกันให้ดีๆ ก็คือรู้จักมันทุกแบบ แล้วก็รู้จักเลือกเอาแบบไหนที่จะพัฒนา ที่ว่ามันจะหมดปัญหาในการเกิดมาและมีชีวิต รู้แต่เพียงว่าเซลล์มันยังไม่ตาย มันก็ไม่ต้องทำอะไร ถ้ารู้ว่าจิตรวมอยู่ที่จิต มันก็ต้องพัฒนาจิตนั้น ถ้ามันรวมอยู่ทั้งระบบ ทั้งระบบของการเป็นอยู่ในโลกนี้ ก็ต้องพัฒนาทุกอย่าง ทุกสิ่ง ที่มันเกี่ยวข้องกันอยู่กับระบบ หรือมันอยู่ในระบบนี้ นี้เรียกว่า

ชีวิตที่รู้จักให้ดี แล้วก็จะพัฒนาให้ดี ไม่เสีย ไม่เสียชาติเกิด
ไปได้ไกลถึงที่สุดก็เป็นพระอรหันต์ ไม่ถึง ก็อยู่แถวนี้ ถ้า
มากเกินไป ก็อยู่ระดับสัตว์เดรัจฉาน

สิ่งที่ต้องพัฒนา คือสิ่งที่เรียกว่าชีวิต

ทีนี้ เราก็คงมาคุยกันในแง่พัฒนากันอย่างไร เท่าไร
เรียกว่าเฟื่องผลที่จะได้รับ ประเมินผลล่วงหน้าที่จะได้รับ
ก่อนที่จะมีการพัฒนา ทำไมต้องทำอย่างนี้ ก็เพื่อให้มัน
เกิดความตั้งใจ ความต้องการ หรือความประสงค์ที่จะ
พัฒนานั่นเอง ความอยากที่จะพัฒนา มันเกิดมาจากการ
มองเห็นผลที่จะได้รับ มันก็จะเกิดความอยาก ความ
ต้องการที่จะพัฒนา จะใช้ว่าความหวังก็ได้ แต่ในความหมาย
ที่ถูกต้อง อย่าหวังให้มันกดดันหัวใจ แต่ที่จริงมันก็คือความ
ประสงค์ที่จะทำ

บาลีเรียกว่า ฉันทะ ฉันทะ พอใจที่จะได้ ที่จะทำ
ที่จะมี ฉันทะ –คือความพอใจ ถ้าเรามองเห็นประโยชน์ที่
พึงจะได้รับอยู่ข้างหน้าอย่างไรชัดเจน เป็นที่น่าปรารถนา
ฉันทะมันก็จะเกิดขึ้น แล้วมันก็ง่าย ง่าย ง่าย ที่จะทำ ถ้า
ฉันทะไม่มีแล้ว มันก็ยาก มันก็กลิ้งครกขึ้นภูเขา

ภาษาฝรั่งมีอยู่คำหนึ่งซึ่งผมรู้สึกชอบ ก็ขอยืมมาใช้
ขยืมมาใช้ในทางธรรมะ คือคำว่า *Appetite* ; *Appetite*
ใช้ได้ทั้ง ๒ ความหมาย คือ หิวอยากจะกินข้าวนี้ก็ได้ แล้ว
ก็หิวอยากปฏิบัติ หิวอยากมีผลสูงสุดในด้านจิตใจ ถ้ามี
appetite กินข้าวอร่อย ถ้าไม่มี *appetite* มันก็กินข้าว
ไม่อร่อย ทีนี้ปฏิบัติทางจิตทางใจก็เหมือนกัน ถ้าว่ามี
appetite อยากจะได้ อยากจะมี อยากจะเป็น มันก็สนุก
ปฏิบัติธรรมวินัยอะไรสนุกไปหมด เพราะมันมีอันนี้

ถ้ามันมีถึงอย่างกับจะอยู่เหนือโลก อยากจะอยู่
เหนือโลกขึ้นไป แล้วมันก็ยิ่งวิเศษ มันก็ง่ายที่จะไปสู่
สภาพที่ว่าเหนือโลก หรือเป็นโลกุตตระ เพราะมีสิ่งที่
เรียกว่า *appetite* โดยตรง ก็คือ ฉันทะ หรือโดยกว้างๆ

ก็เรียกว่า สังกัปปะ สังกัปปะ มีแล้วมันก็ง่าย แล้วมันไม่ง่ายอย่างเดียว มันทำให้เกิดความสนุกแก่ผู้กระทำ แม้ว่ามันจะยาก จะลำบากสักเท่าไร แต่ถ้ามันมีสิ่งที่เรียกว่า *appetite* มันก็กลายเป็นของสนุกไปเสีย

ฉะนั้น ทำงานที่ยากลำบาก ที่เสี่ยงต่อชีวิต ท่ามกลางอันตรายก็ทำได้ ทำงานนี้มันก็กลายเป็นสนุก เป็นความสุขอยู่ในตัวการงาน อยู่ในตัวการงาน เช่นเดียวกับที่เราทนได้ แม้จะมีความยาก ความลำบากอย่างไร ก็ความพอใจที่จะทำให้ได้ มันเกิดกำจัดให้หายไป ที่จะทำให้มันมีแต่ความรู้สึกสนุก พอใจ นี่มันก็มีความลับ ทำด้วยกิเลส ก็สนุกอย่างกิเลส ได้ผลอย่างกิเลส บางทีเลวร้าย ร้ายกาจเสียเสียก็มี มีแต่ความสุข อย่างนี้มันก็ไม่ไหว มันต้องสนุกในทางธรรมะ มีความสุขอย่างธรรมะ อยู่ในตัวการงาน

ชีวิตชนิดที่เป็นอนัตตา คือไม่หมายมั่นเป็นตัวกู ของกู ก็มีความสุขอย่างธรรมะ ถ้าชีวิตที่เป็นเรื่องอัตตา เป็นเรื่องโลกๆ มีเรื่องตัวกู ของกู มันก็สนุกอย่าง

กิเลส การงานสนุกอย่างกิเลสก็ได้ การงานสนุกอย่าง
ธรรมะที่มีใจกิเลสก็ได้ เป็นความสนุกแต่มันคนละชนิดกัน
นี่ก็พูดได้ว่าสนุกชนิดที่ว่าสกปรกก็ได้ สนุกชนิดที่มัน
สะอาดก็ได้ ก็เลือกเอาเอง เอาสนุกชนิดที่ไม่สกปรก ชีวิต
ที่เป็นตัวตน เป็นตัวกู เป็นของกู มันก็มีความเห็นแก่ตัว
ก็สนุกอย่างเห็นแก่ตัว ถ้าไม่มีตัวกู ไม่มีของกู เป็นชีวิต
อนัตตา มันก็สนุกอย่างไม่มีตัว สนุกอย่างไม่มีตัว คือ
ไม่เห็นแก่ตัว

มาตอนนี้ พวกคุณก็รู้จักแยกออกเป็น ๒ ชิกสิ
ชิกหนึ่งเห็นแก่ตัว ชิกหนึ่งไม่เห็นแก่ตัว แล้วมันจะต่างกัน
อย่างไรมันจะต่างกันอย่างไร ทั้งโดยการกระทำ และโดย
ผลของการกระทำ ความเห็นแก่ตัวเป็นเรื่องของกิเลส
ความไม่เห็นแก่ตัวเป็นเรื่องของสติปัญญา มันก็กลายเป็น
ว่า เราจะมีชีวิตอย่างของกิเลส หรือจะมีชีวิตอยู่อย่างของ
สติปัญญา ก็ไปแยกกันให้ดีๆ ถ้าเป็นสติปัญญาเข้ามา มัน
จะ 모르สึกเป็นตัวกู เป็นของกู แล้วก็เห็นแก่ตัว ถ้าโง่
ไปตามเดิม โง่เท่าเดิม มันก็มีตัวกู มีของกู แล้วมันก็

เห็นแก่ตัว นี่คือนิยามที่กำลังมีอยู่ในโลก ในสากลโลก
ทั้งโลก ทั้งจักรวาล

ความเห็นแก่ตัวนี้มันทำลายโลก ความไม่เห็นแก่ตัวมันพัฒนาโลก

ที่แรกมนุษย์ไม่มีความเห็นแก่ตัว เพราะมันยังคิด
ไม่เป็น มันก็ล้านๆ ปีมาแล้ว สมมติว่า มีมนุษย์มาหนึ่ง
ล้านปีมาแล้ว ที่แรกมันไม่มีความเห็นแก่ตัว แล้วมันค่อย
คิดเป็น นึกเป็น วิธีเอาเปรียบ เอาเปรียบ เอาประโยชน์
เห็นแก่ตัวๆ มันก็เจริญ เจริญ เจริญ มาจนเป็นความเห็น
แก่ตัวอย่างลึกลับซับซ้อนสูงสุด คือมนุษย์ยุคนี้ มนุษย์
ยุคปัจจุบันนี้ เห็นแก่ตัวอย่างสูงสุด อย่างลึกลับซับซ้อน
แล้วในโลกก็เกิดปัญหามากขึ้น มากขึ้น มากขึ้นเป็นปัญหา
อย่างลึกลับซับซ้อน เคียงคู่กันมากกับความเห็นแก่ตัวของ
มนุษย์ ของคนดีกว่านะ คนเนี้ยโง่ มนุษย์ฉลาด

เดี๋ยวนี้ก็ถึงว่า มนุษย์ฉลาด แต่มองให้ดี มันก็เป็นคนที่โง่งง สร้างปัญหา สร้างวิกฤตการณ์มากเกินกว่าแต่ปางก่อน ยุคแรกๆ ไม่มีความทุกข์ หรือความยุ่งยากลำบากมากเท่านี้ หรือมีสงครามน้อยกว่านี้ พูดอย่างนี้ดีกว่า เดี่ยวนี้มีสงครามตลอดเวลา สงครามเย็น สงครามการเมือง สงครามคิดทำลายล้างกันนั้นมันมีตลอดเวลา นั่นก็เป็นสงครามร้อน ยิงกัน ฆ่ากันตาย เป็นหมิ่นเป็นแสนเป็นคราวๆ

สมัยก่อนไม่ได้มีสงครามตลอดเวลาอย่างนี้ เพราะมนุษย์มันยังโง่ เดี่ยวนี้มันฉลาด ฉลาดจนคิดจะทำสงครามครองโลก มีความรู้เรื่องอวกาศ เรื่องปรมาณู ไปนอกโลกได้อะไรได้ มันเพื่อจะครองโลก ไม่ใช่เพื่อจะสร้างสันติภาพ ปากมันว่าจะสร้างสันติภาพ แต่ในใจมันจะครองโลก จะเอาประโยชน์เสียคนเดียว นี่ความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวกำลังครองโลก

ขอฝากไว้เป็นเรื่องพิเศษ โดยเฉพาะว่าความเห็นแก่ตัวนี้มันทำลายโลก ความไม่เห็นแก่ตัวมันพัฒนาโลก

เดี๋ยวนี้มันเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ถ้าเป็นเรื่องเห็นแก่ตัว มันเป็นเรื่องทำด้วยความโง่ ด้วยอวิชชา มันจึงเป็นสิ่งเลวร้ายด้วยประการทั้งปวง ถ้าเห็นแก่ตัวนะ

Selfish คือ คำฝรั่งนั้นมันง่ายกว่า มันจำกัดความชัดเจน ใส *selfish* ไม่มีทางจะถูกต้องหรือถูก มันทำด้วยกิเลสตัณหา ด้วยความโง่ แต่ถ้ามันเป็นไอ้ *Self* อย่างอื่น *Self-acknowledged* รู้จักตัวเอง *Self-respect* เคารพตัวเอง *Self-confidence* มันเชื่อตัวเอง *Self-developed* มันพัฒนาตัวเอง พัฒนาตัวเอง อย่างนี้ ไม่ใช่เห็นแก่ตัว ไม่ใช่ *Selfish* มันเป็นการจัดถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องตัว มันเป็นเรื่องฝ่ายถูกต้อง ไม่ใช่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวนี้ กูจะเอาเป็นของกู ของพวกของกู ด้วยกิเลสตัณหาของกู นี่เรียกว่าเห็นแก่ตัว มันก็เป็นคำหยาบ เป็นคำดำ ไอ้สัตว์เห็นแก่ตัว ไอ้ชาติเห็นแก่ตัว นี่มันดำสุดเหวี่ยงนะ แต่ไม่ค่อยมีใครเจ็บนะ เพราะมันเห็นแก่ตัวอย่างนั้นจริงๆ

ฉะนั้น เรากำลังลำบาก ยุ่งยาก เพราะความเห็นแก่ตัวในโลกมันมากขึ้น จนกระทั่งว่าความเห็นแก่ตัวนี้

มันครองโลกอยู่ โลกเดี๋ยวนี้ ไม่ได้ครอบครองโดยพระเจ้า หรือพระเป็นเจ้าของอะไรที่ไหน มันครอบครองอยู่โดยความเห็นแก่ตัวของคนในโลก ความเห็นแก่ตัวของคนในโลก มันมาเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนั้น อย่างนั้น แล้วโลกก็เต็มไปด้วยปัญหา เห็นไหมเต็มไปด้วยปัญหาทางอาชญากรรม ทางอาชญากร แล้วก็เนื่องกับปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย

อาชญากรรม อาชญากรเพิ่มขึ้นในโลก เมื่อหลายสิบปีมาแล้ว ก่อนผมบวช หกสิบ เจ็ดสิบปี ผมเคยไปที่กรุงเทพฯ โอ น่าพอใจ ปลอดภัย ราบรื่น เยือกเย็น ปลอดภัย ดึกดื่น ผู้หญิงคนเดียวไปที่ไหนก็ได้ ปลอดภัย แต่เดี๋ยวนี้ มันตรงกันข้าม อย่างว่าแต่ผู้หญิง ; ผู้ชาย ผู้ชาย ไปไหนคนเดียวก็ยังเป็นอันตรายเลย นี่มันเปลี่ยนมากถึงอย่างนี้ เพราะความเห็นแก่ตัว

กิเลสของมนุษย์ครอบงำมากขึ้นๆ เต็มไปด้วยอาชญากร อาชญากรรม โดยเฉพาะอาชญากรรมทางเพศ เลวร้ายที่สุด จนปรากฏตามสถิติว่า สร้างคุกเรือนจำนั้นไม่พอ ไม่มีเงินจะสร้าง ต้องหาวิธีอย่างอื่น สร้างตำรวจ

เท่าใดก็ไม่พอ ต้องหาวิธีอย่างอื่น สร้างศาล ศาลสถิต
ยุติธรรมเท่าไรก็ไม่พอ เงินมันไม่พอ ต้องหาวิธีอ้อมอย่าง
อื่น สร้างโรงพยาบาลบ้าเท่าไรมันก็ไม่พอ เพราะคนบ้า
มันเพิ่มขึ้นเร็วมาก นี่ผลของอาชญากรรม ผลของคน คน
ก็เห็นแก่ตัว แล้วเกิดอาชญากรรม จนสร้างไอ้สิ่งเหล่านี้
เท่าไรๆ ก็ไม่พอ สร้างคุก สร้างตาราง สร้างตำรวจ สร้าง
ศาล สร้างโรงพยาบาลบ้า เพราะคนมันเห็นแก่ตัว

คนเห็นแก่ตัวก็ทำลายผู้อื่นเอาประโยชน์ของตัวเอง
เรื่อยมา เรื่อยมา จนมันหลงทาง คนเห็นแก่ตัวมันหลงทาง
แล้วมันฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ ฆ่าลูก ฆ่าเมีย ฆ่าตัวเองตายตามไป
ทำไมมันบ้าขนาดนี้ เห็นแก่ตัวนี้ มันกลับฆ่าตัวเอง ถึง
มหาเศรษฐีก็มีฆ่าตัวเอง เพราะความเห็นแก่ตัว มันหลง
ทาง คนเห็นแก่ตัวมันก็ขี้เกียจ มันก็เอาเปรียบ มันก็เย่อ
หยิ่งจองหอง มันก็อกตัญญู มันก็ไม่สามัคคี ในที่สุดมันก็
เป็นอาชญากร แล้วมันก็ได้ไปเป็นทาสของยาเสพติด

เมื่อก่อนมนุษย์ไม่มีปัญหาเรื่องยาเสพติด เดี่ยวนี้
ปัญหายาเสพติดเป็นทั้งโลก เป็นทั้งโลก ติดต่อกันทั้งโลก

ก็กำจัดยาเสพติดไม่ได้ ยาเสพติดเป็นปัญหาทำลายโลก แล้วคนเห็นแก่ตัวมันก็ยังสร้างมลภาวะ ภาวะไม่พึงปรารถนา สกปรก รกรุงรัง อันตราย มลภาวะที่กำลังเป็นปัญหาในโลกเวลานี้ เป็นปัญหาในโลกเวลานี้ ก็มีการทำลายธรรมชาติ ทำลายป่า ทำลายสภาวะธรรมชาติ แม้ที่มนุษย์พัฒนาแล้ว ยังถูกทำลาย ทำลายถนนหนทาง ห้วยหนองคลองบึง มันทำลายเพื่อประโยชน์แก่ตัวกันหมด

แล้วในที่สุดมนุษย์นี้มันก็หลงทาง ความเห็นแก่ตัว มันก็สรรหาแต่ความเพลิดเพลิน เอร์็ดอ่อย สนุกสนาน เพื่อตัว เพื่อหล่อเลี้ยงกิเลสของตัว มันก็ได้เป็นโรคร้ายไข้เจ็บ ซึ่งไม่มีแต่กาลก่อน โปรตจำคำนี้ไว้ดีๆ ซึ่งไม่เคยมีแต่กาลก่อน มันได้มีขึ้นมา ปัญหาต่างๆ มาจากความเห็นแก่ตัว ปัญหายาเสพติดก็ดี ปัญหามลภาวะก็ดี ปัญหาอุบัติเหตุ *accident* กลางถนนหนทาง ในแม่น้ำ ลำคลอง อุบัติเหตุก็มากขึ้นก็ดี มาจากความเห็นแก่ตัว

และที่มันน่าหัวหรือน่าสงสารที่สุด ก็คือมนุษย์เดี๋ยวนี้ มันได้เป็นโรค โรคร้ายไข้เจ็บที่หมามันก็ไม่เป็น คิด

ดูสิ โรคอะไรบ้าง คุณจะรู้ดีกว่าผม โรคติดต่ออะไรมากกว่า
ผม โรคที่หมาก็ไม่เป็น นับตั้งแต่โรคเอดส์ โรคอะไร ไป
จนถึงกามโรค ซิฟิลิส โรคอะไรที่หมาก็ไม่เป็น ก็เอาอย่าง
งั้นกัน เมื่อมนุษย์หรือคนมันเป็นโรคที่แม้แต่หมาก็ไม่เป็น
มันก็เป็นกันมากขึ้น จนเป็นปัญหาทั่วโลกใช้ไหม ปัญหา
โรคเอดส์ มันเป็นปัญหาทั่วโลก เอาไม่ลง โรคนี้หมามันก็
ไม่เป็น แล้วคนมันจะดีหรือเลวกว่าหมา ก็ไปคิดดู พัฒนา
กันอย่างไร จนได้เป็นโรคที่หมาก็ไม่เป็น

มันก็มาจากความเห็นแก่ตัว ตามใจตัว หากความ
เอร็ดอร่อย เพลิดเพลินให้แก่ตัว จนได้เป็นโรคที่หมาก็
ไม่เป็น เป็นกันทั้งครอบครัว เป็นกันทั้งโลก นี่คือการ
เห็นแก่ตัว เรียกว่าเป็นปัญหาท่วมโลก ทั้งโลก แก้กันไม่ได้
โรคที่หมาก็ไม่เป็น ก็เพราะว่าคนมันเจริญมาในทางต่ำ
ตามใจ ใส่ปาก ใส่ท้อง เอร็ดอร่อย ทำไมคนจึงกินเหล้า
แล้วหมาก็ไม่กิน มันเป็นเรื่องอะไร หมานี่ไม่กินแม้แต่ข้าว
หมาก ข้าวหมากมันยังไม่ทันจะเป็นเหล้าเลย ซึ่งมันจะ
เป็นเหล้าได้ หมามันก็ไม่กินข้าวหมาก แล้วมันจะไปกิน

เหล่าได้อย่างไร คนมันกินทั้งเหล่ากินทั้งข้าวหมาก มันพัฒนาอะไรกันอย่างนี้แล้ว ก็คิดดูเถอะ ก็มันพัฒนาไปด้วยความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัว สร้างปัญหานานาชนิดขึ้นมา ซึ่งก่อนนี้มันไม่มี เพราะว่ามันยังโง่ หรือว่าเพราะมันไม่ต้องการประโยชน์มากมาย มันต้องการประโยชน์พอดีๆ

เดี๋ยวนี้มันต้องการประโยชน์มากมาย มันอยากมีบ้านหลายหลัง มีรถยนต์หลายหลัง ห้องส้วมของมันก็จะมียาคาล้านนะ ฟังแล้วก็ไม่น่าเชื่อนะ และน่าตกใจ ผมก็ไม่ค่อยจะเชื่อ แต่เขาก็ว่ามันก็จริง เฉพาะห้องส้วมมันราคาล้าน พิเศษขึ้นไปอีก ห้องส้วมราคา ๓ ล้าน มันเจอกันนั่งรถยนต์ คันหนึ่งราคาล้าน ล้าน ล้าน ล้าน ได้ยินว่ารถยนต์ของใครก็ไม่รู้ ราคา ๑๔ ล้าน จำเป็นอะไร นี่คือไม่มีขอบเขตอันจำกัดที่จะพัฒนา แล้วมันจะสงบได้อย่างไรล่ะ

มีบ้านบ้านเดียวไม่พอ ต้องมีหลายบ้าน มีภรรยาคนเดียวไม่พอ ต้องมีภรรยาอีกลับที่เก็บไว้ไม่รู้กี่คน กี่สิบคน แล้วก็ต้องมีบ้านมากขึ้นเท่านั้นนะ นี่คือปัญหาที่มัน

ขยายตัวออกไปจนว่าต้องทุจริต ต้องคดโกง ถ้ามันมีแต่เพียงบ้านเดียว ปัญหาที่ไม่มี มันมีหลายบ้าน มันก็ต้องมีการทุจริต คดโกง มีคอร์รัปชันตามมา

นี่คอร์รัปชันทั้งหลายเกิดเพราะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์นั่นเอง นี่พัฒนาตัวกันอย่างไร พัฒนากันอย่างไร มีผลอย่างไร ทำไมครูจะต้องคอร์รัปชัน ครูมันเห็นแก่ตัว ครูคอร์รัปชันก็ครูมันเห็นแก่ตัว ทำนาบนหัว ลูกศิษย์ ถ้าหมอเห็นแก่ตัวก็หมดความเป็นหมอ ก็ทำนาบนเลือด บนเนื้อ บนความเจ็บไข้ของเพื่อนมนุษย์นั้น ถ้าผู้พิพากษาเห็นแก่ตัว ก็ทำนาบนหลังจำเลย ถ้าพระเจ้าพระสงฆ์เห็นแก่ตัว มันก็ทำนาบนหัวทายกทายิกา คุณไปดูเอาเอง ผมไม่ต้องอธิบาย มันมากขึ้นทุกที มากขึ้นทุกที พระเจ้าพระสงฆ์เห็นแก่ตัว ทำนาบนหัวทายกทายิกาก็มากขึ้นๆ แล้วโลกนี้มันจะเอาสันติภาพหรือจะเอาสันติสุขมาจากไหน นี่มันมาจากความเห็นแก่ตัว มันมีชีวิตชนิดที่เป็นตัว เป็นของตัว เป็นตัวกู เป็นของกู มันเป็นชีวิตอัตตา อัตตา มีตัวและเห็นแก่ตัว ถ้ามันมีชีวิตอนัตตา ตามหลัก

พระพุทธศาสนา มันก็ไม่เห็นแก่ตัว ปัญหาเหล่านี้ มันก็ไม่มี

น่าจะพิจารณากันในส่วนที่ว่า ทำอย่างไร จึงจะมีชีวิตชนิดที่ไม่เห็นแก่ตัว คุณช่วยจำเอาไปนึกไปคิด ไปนึกไปศึกษา ไปพิจารณา ไปค้นคว้า แล้วทำอย่างไร เราจึงมีจึงจะมีชีวิตชนิดที่ไม่เห็นแก่ตัว เรื่องนี้ มันมีอะไร จะเรียกว่าเคล็ดลับก็ได้ แต่จริงๆ มันก็ไม่ใช่เคล็ดลับ มันเป็นเพียงธรรมชาติที่เคยมีมาแล้ว ที่คนไม่ค่อยรู้จัก มันจึงดูคล้ายๆ กับเคล็ดลับ พุทธศาสนาสอนว่า สอนไปในทางชีวิตที่ไม่มีตัว ไม่เหมือนลัทธิอื่น ศาสนาอื่น เขาสอนกันในทางที่ชีวิตนี้เป็นตัว เป็นของตัว มันก็ต่างกัน แต่ความจริงในขั้นสุดท้าย มันมีว่าต้องมีชีวิตชนิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มันก็เกิดความยากลำบากแก่ศาสนาชนิดที่สอนว่า มีตัว มีตัว มีตัว หรือว่าคนโง่ในขั้นต้นยังโง่อยู่ มันก็ต้องรู้สึกว่ามีตัว มีตัว มีตัว มันก็ลำบาก ถ้ามันรู้ความจริงถึงขนาดสูงสุดว่า ไม่มีตัว ไม่มีตัว มันก็ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ตัว มันก็ไม่เกิดกิเลสใดๆ มันก็ไม่มีความทุกข์ มันก็ไม่มีปัญหา

ชีวิตนี้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ

เรามาพูดถึงพุทธศาสนากันก่อน สอนเรื่องไม่มีตัว โดยแท้จริง ไม่มีตัวเป็นเพียงธรรมชาติ เป็นของธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ ชีวิตนี้เป็นของธรรมชาติ ซึ่งจะต้องรู้ตัวธรรมชาตินี้ก็อันหนึ่ง ความหมายหนึ่ง กฎ กฎ กฎความจริงของธรรมชาติ ก็ความหมายหนึ่ง แล้วก็หน้าที่ หน้าที่ หน้าที่ ให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ นั่นก็ความหมายหนึ่ง แล้วก็ได้รับผลตามหน้าที่ที่กระทำ นี่ก็ความหมายหนึ่ง

เมื่อพูดถึงธรรมชาติ ธรรมชาติว่าในหลักพระพุทธศาสนา ก็มี ๔ ความหมาย ตัวธรรมชาติ *Nature* ตัวกฎของธรรมชาติ *Law of Nature* หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ *Duty ; Duty in accordance with the law of nature* หน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ แล้วมันก็มีผลเป็น *result* ขึ้นมา เป็น *fruit* ธรรมดา ตามหน้าที่ที่ได้กระทำไปแล้ว ตามกฎของธรรมชาติ ผิดก็ได้ ถูกก็ได้

ก็มีผลเกิดขึ้นมา ตัวธรรมชาติเอง กฎของธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ แล้วก็ผลตามหน้าที่

ถ้ารู้ครบทั้ง ๔ อย่างนี้ ก็รู้ธรรมชาติดี รู้หลักของพระพุทธศาสนาดี พระพุทธเจ้าค้นพบเรื่องนี้ ท่านบัญญัติเองไม่ได้หรอก มันเป็นของธรรมชาติ แต่ท่านพบแล้วมาบอกมาสอนให้เราารู้ด้วย ให้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ

สรุปสั้น ๆ ว่า ชีวิตนี้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ในตัวธรรมชาตินั้น ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ ร่างกายเรา ร่างกายเราเนื้อหนัง กระดูก เอ็น แต่ละส่วนมันตั้งมั่นเป็นตัวธรรมชาติ เป็นตัวธรรมชาติ เรียกว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติ แล้วในตัวเรานี้ มันมีกฎของธรรมชาติบังคับอยู่ ต้องกิน ต้องนอน ต้องอาบ ต้องถ่าย ต้องปฏิบัติต่อสิ่งนั้น สิ่งนี้ อย่างนั้น อย่างนี้ นี่ก็มีกฎของธรรมชาติควบคุมตัวเราอยู่ แล้วเราก็มีหน้าที่ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ คือเราต้องกิน ต้องอาบ ต้องถ่าย ต้องทำอะไรทุกอย่าง

ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ แล้วก็ได้รับผลเป็นความสุขหรือเป็นทุกข์ ตามที่ว่าเราปฏิบัติหน้าที่นั้นถูกหรือผิดอย่างไร

ฉะนั้น ๔ ความหมายนั้น มันมีอยู่ในตัวคน แต่ละคน แต่ละคน แต่ละคน แต่ละคน ยาวสักวาหนึ่งนี่ ก็มีธรรมชาติ มีตัวกฎของธรรมชาติ มีหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ มีคนเกิดจากหน้าที่ในตัวคนแต่ละคน นี่ของทุกคนของทั้งโลกของทั้งจักรวาลก็เป็นอย่างนี้ นี่มันก็แสดงความไม่มีตัวมีตนอยู่ตามธรรมชาติ ถ้าเรารู้อย่างนี้ เราก็มีชีวิตชนิดที่ไม่เป็นตัวตน เราก็ไม่เห็นแก่ตน เพราะมันไม่มีตัวตนจะให้เห็นแก่ตน มันไม่มีตัวตนที่จะไปเห็นแก่ตนได้อย่างไร

ดังนั้น ตามหลักนี้บรรพบุรุษ พุทธบริษัทแต่เก่าก่อน จึงทำความง่ายให้แก่ลูกหลานเข้าใจง่าย ๆ คนโง่เท่าไรก็พอจะเข้าใจได้ แม้ไม่เคยบวชไม่เคยเรียน ไม่เคยศึกษาอภิธรรม ปรมาตถ์อะไร มันก็ยังพอจะเข้าใจได้ โดยที่ท่านบอกให้คนเหล่านั้นว่า ไอ้ชีวิตนี้มันเป็นของยืมมา

จากธรรมชาติ ยืมมาจากธรรมชาติ ประโยคนี้สำคัญ
มันไม่ใช่เป็นตัวกู เป็นของกูโดยกำเนิด โดยแท้จริงอะไร
แต่ว่ามันยืมมาจากธรรมชาติ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุ
ลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ อะไรก็ตาม ยืมมาจาก
ธรรมชาติ เอามาทำเป็นชีวิต อัดตภาพร่างกายอะไรขึ้น
มา ชีวิตอัดตภาพร่างกายมันก็ยังเป็นของยืมจากธรรมชาติ

เมื่อท่านเชื่ออย่างนี้ ท่านถืออย่างนี้ มันก็ไม่กล้ามี
ความรู้สึกว่าเป็นตัวกูหรือเป็นของกู แต่ารู้สึกว่า เป็นของ
ยืมมาจากธรรมชาติ ปฏิบัติต่อชีวิตร่างกายนี้ในฐานะเป็น
ของยืมมาจากธรรมชาติ ไม่พูดว่าตัวกู ไม่พูดว่าของกู แต่
ถ้าคนโง่มันไม่เห็นอย่างนั้น หรือว่ามันไม่ยอมเชื่ออย่างนั้น
ไม่เห็นอย่างนั้น แล้วมันก็ไม่ยอมเชื่ออย่างนั้น มันว่า ตัวกู
ตัวกู ตัวกู ของกู ของกู ของกู ของพวก ของกูอยู่เรื่อยไป
มันก็มีความเห็นแก่ตัว

เพราะฉะนั้น ขอให้เข้าใจเอาเองเถอะว่า ไ้คน
หนึ่งมันมีชีวิตในความหมาย หรือรู้สึกว่ายืมจากธรรมชาติ
อีกคนหนึ่งมันว่า ตัวกู ของกู ไม่ได้ยืมมาจากธรรมชาติ

เอามาแต่ไหนก็ไม่รู้ มาเป็นตัวกู ของกูมาแต่เดิมเลย มัน
ต้องต่างกันมากแหละ พวกหนึ่งเห็นแก่ตัว พวกหนึ่ง
ไม่เห็นแก่ตัว พวกที่ถือว่าเยี่ยมมาจากธรรมชาติ มันก็
ไม่ยกยอกไม่คดโกง เพราะเป็นของเยี่ยมจากธรรมชาติ แล้ว
ก็ส่งคืนในเวลาอันสมควร ธรรมชาติให้เยี่ยมมาเป็นเวลา
เพียงพอจะพัฒนา สมมติว่าให้เยี่ยมมาร้อยปี มีชีวิตร้อยปี
ก็ใช้เวลาร้อยปี พัฒนา พัฒนา พัฒนาจนได้ผลตามที่ควร
จะพอใจ ธรรมชาติให้เยี่ยมมาอย่างน่าเคารพแหละ ไม่คิด
ดอกเบีย ไม่คิดค่าสึกหรือ ให้เยี่ยมมาพัฒนาเอาตามชอบใจ
แล้วก็คืนธรรมชาติในเวลาอันสมควร ทำไมจะต้องไป
ยกยอกเอาตัวกูว่าของกู ของกู ของพวกของกู อะไรกัน

ฉะนั้น ถ้าเห็นว่าเป็นของธรรมชาติให้เยี่ยมมา ก็ไม่
กล้าคิดว่าตัวกู ว่าของกู คิดว่าอนัตตา ไปในทำนองอนัตตา
ไม่ใช่ตัวกู ไม่ใช่ของกู เป็นของธรรมชาติ ให้เยี่ยมมา มันก็
ไม่หนักอกหนักใจ โดยธรรมชาตินั้น มันจะไม่หนักอก
หนักใจ ชีวิตเป็นของเยี่ยม พัฒนาเอาตามชอบใจ แล้วแต่
จะชอบใจอย่างไร ถ้าถูกต้องมันก็เป็นผลดี ถ้าผิดมันก็เป็น

ผลร้าย ผู้ยืมมารับผิดชอบเอง ถ้ามีความแก่ชราเกิดขึ้นมา
นี้ก็เท่ากับว่ามันแสดงการเตือน เตือนว่าเตรียม เตรียม
คืนเจ้าของที่ถูกต้อง ถ้ามันเจ็บไข้ เจ็บไข้มันเกิดขึ้น ก็เรียก
ว่าของแถมพก ให้แปลกๆ แล้วก็เป็นการเร่ง เร่ง เร่ง ให้
คิดที่จะคืนให้ธรรมชาติด้วยเหมือนกัน

ถ้าว่าความตาย ความตายมาถึงเท่านั้นแหละคือ
การคืนให้ธรรมชาติ การคืนให้ธรรมชาติอย่างซื่อสัตย์
เรียบร้อย ไม่คด ไม่โกง แล้วก็ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องกลัวตาย
เป็นเพียงการคืนของยืมให้แก่ธรรมชาติ นี่ความไม่มีตัว
ตน แม้จะเป็นในอุบาย อุบายอย่างนี้ก็ตามเถอะ มันไม่มี
ความทุกข์ พระพุทธศาสนาแต่บรรพบุรุษของเรา มา สรุปล
หลักเกณฑ์อย่างนี้ว่าเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวกู ไม่ใช่ของกู
ยืมมาจากธรรมชาติ พัฒนาเอาเองให้ดีที่สุดตามต้องการ
แล้วก็คืนธรรมชาติในเวลาอันสมควร หรือว่าถ้าไม่ได้
พัฒนา ไม่เสร็จ มันก็ต้องคืนธรรมชาติ ตามเวลาอันสมควร
เหมือนกับทำสัญญากู้เงิน ยืมเงินอะไรมา ก็ต้องใช้คืนใน
เวลาอันสมควร ตามที่ระบุไว้ในสัญญา

ที่นี่ เคล็ดลับที่จะมีชีวิตที่ไม่เป็นทุกข์ ก็คือชีวิต
อนัตตา แต่ถ้าสอนว่ามีอัตตา มีอัตตา แล้วทีนี้มันลำบาก
มันสอนว่ามีตัวกู ตัวกู ตัวกูมากขึ้น อย่างนี้มันก็ต้องสอน
อีกทีหนึ่งว่า อย่าเห็นแก่ตัว มันฝืนความรู้สึก มันก็ต่อสู้กัน
ในชีวิต ยุ่งยากลำบาก ไม่พบความสงบ ฉะนั้น เราถือว่า
โชคดีที่สุด ที่เราได้รับพระพุทธศาสนาที่สอนว่า ไม่มีตัว
สอนว่าไม่มีตัว มันก็ง่ายที่จะไม่เห็นแก่ตัว แล้วก็ไม่ต้อง
เกิดกิเลส มันก็ไม่ต้องเกิดปัญหา ไม่ต้องเกิดความทุกข์
เพราะปฏิบัติสนุก มีชีวิตสนุก ทำการงานเป็นสุข เพราะ
ว่าทำให้ถูกหลักของยัมมา พัฒนาเอาเอง แล้วคืนเจ้าของ
ในเวลาอันสมควร

ความตายคือการคืนให้ธรรมชาติ
การคืนให้ธรรมชาติอย่างซื่อสัตย์ เรียบร้อย
ไม่คด ไม่โกง แล้วก็ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องกลัวตาย
เป็นเพียงการคืนของยัมให้แก่ธรรมชาติ

ถ้ามีธรรมะ พัฒนาถูกต้อง ชีวิตนี้ก็ไม่กดดันเจ้าของ

เมื่อตะกี้ ตอนต้นก็พูดแล้วว่า อย่าไปกล่าวพูดว่า ฉันไม่รับผิดชอบ ฉันไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา ฉันไม่ได้ขอเกิดมา ไม่ได้ทำสัญญาว่าเกิดมาแล้วจะต้องทำอะไรอย่างนั้น ไม่ได้หยอก หรือใครไม่เชื่อก็ลองดูสิ ก็ลองดูสิ ก็ลองคิดอย่างนั้นดูสิ มันจะเกิดอะไรขึ้นมา แต่ถ้ายอมรับเสียอย่างถูกต้องว่า ยืมมาพัฒนาและก็พัฒนาให้เสร็จทันแก่ชีวิตแล้วคืนเจ้าของไป มันก็สบาย ไม่น่ากลัว ไม่เดือดร้อน ไม่อะไรที่ตรงไหน มันสนุก มีชีวิตสนุกจนเข้าโลง เข้าโลงก็ยังหัวเราะเยาะความตาย จะเข้าโลงก็ยังหัวเราะเยาะความตาย ภูไม่ได้ตาย เป็นแต่เพียงคืน คืน คืน คืน คืน สิ่งของยืมให้เจ้าของ

นี่ก็เรียกว่าพัฒนาโดยอุบายอันแยบคาย ตลอดชีวิตไม่มีความทุกข์เลย อย่าไปอยาก อย่าไปหวัง อย่าไปอยาก แล้วก็เกิดความหวังเป็นตัวกู เป็นของกู อย่างนี้เรียก

ว่าเกิดต้นหาบ้าง เกิดอุปาทานบ้าง แล้วมันก็เป็นทุกข์ เพราะมีตัวกูของกูที่ปล้น ปล้นเอามาจากธรรมชาติ ตระบัด คดโกง ยักยอกของธรรมชาติ เอามาเป็นของตน มันก็ได้ถูกลงโทษ ธรรมชาติมันก็ตบหน้าให้ ชีวิตนี้ก็อยู่ในสภาพที่กั๊ดเจ้าของ เมื่อปฏิบัติผิดต่อกฎของธรรมชาติ คือไม่มีธรรมะ ชีวิตนี้มันก็กั๊ดเจ้าของ มันไม่ใช่พูดเล่นๆ สนุกๆ คุณจะจำไปเถอะ แล้วคิดให้เห็นความจริง ให้ได้เข้าถึงความจริง แล้วมันก็จะหมดปัญหา ถ้าไม่มีธรรมะชีวิตนี้จะกั๊ดเจ้าของ คือพัฒนาไม่ถูกต้อง ชีวิตนี้มันก็กั๊ดเจ้าของ ถ้ามีธรรมะ พัฒนาถูกต้อง ชีวิตนี้ก็ไม่กั๊ดเจ้าของ

พวกฝรั่งมาที่นี่แต่ละเดือนละเดือน มาเหมือนกับตลาดนัด มาพบกัน ศึกษากัน สิบวัน สิบวัน สรุปลงแล้ว เขาชอบคำพูดคำนี้ คำพูดคำเดียว เหมือนกับได้พบชีวิตที่ไม่กั๊ดเจ้าของ ก่อนนั้น ไม่มีความรู้เรื่องนี้ ไม่พบธรรมะนี้มีชีวิตชนิดที่กั๊ดเจ้าของ เตียวความรักกั๊ด เตียวความโกรธกั๊ด เตียวความเกลียดนั่นเกลียดนี่กั๊ด เตียวก็

กลัวนั่นกลัวนี่กัด เดี่ยวตื่นเต้น ตื่นเต้น ตื่นเต้น ไปตาม
อารมณ์กัด วิตกกังวลในอนาคตกัด อาลัยอาวรณ์ในอดีต
กัด ความอิจฉาริษยาก็กัด ความหวงก็กัด ความหึงก็กัด

ชีวิตกัดเจ้าของเพราะไม่มีธรรมะ คือพัฒนาไม่ถูก
ต้อง ชีวิตนี้มันกัดเจ้าของ แล้วเขาได้รับความพอใจที่ว่า
ชีวิตนี้ที่ไม่กัดเจ้าของ ที่แล้วมามันเคยมีแต่เรื่องกัดเจ้าของ
การศึกษาในโลกโดยเฉพาะในอเมริกาที่ว่าเป็นผู้นำอะไรๆ
นี่มันก็มีคนเคยคิดซ้อนี้ เห็นว่า การศึกษาทั้งหมด จบ
มหาวิทยาลัยทั้งหมด ทั้งหมดแล้วมันก็ยังกัดเจ้าของ มัน
ก็เกิดไอ้คนที่ว่าอยากจะทำให้พบว่าทำอะไรจะไม่กัด
เจ้าของ มันเกิดอุตุรินอกในออกมาเป็นฮิปปี ฮิปปี
เดี๋ยวนี้มันก็ตายไปหมดแล้ว เพราะมันไม่ประสบความสำเร็จ
มันเป็นฮิปปีเพื่อจะหาพบไอ้สิ่งที่ดีกว่าที่เล่าเรียน
ในมหาวิทยาลัย ก็ว่ามันยังกัดเจ้าของ มันเรียนมหาวิทยาลัย
จบยาวเป็นหาง ชีวิตมันยังกัดเจ้าของ พวกฮิปปีก็หลีกตัว
ออกมาแสวงหาจนทะเลกลางปล้อง จนไม่มีระเบียบวินัย
อะไรเหลือ มันก็ไม่พบ ไม่พบชีวิตที่ไม่กัดเจ้าของ

เดี๋ยวนี้ฮิปปีตายหมดแล้ว ตายเอง มันสูญพันธุ์เอง มันไม่ประสบความสำเร็จ นี่ดูเถอะ แม้แต่มนุษย์ มนุษย์ มันก็ยังคงคิดกันถึงขนาดนี้ ฉะนั้น เราก็ควรจะทำให้ดีๆ เพื่อให้มันได้พบดีที่สุดของชีวิต คือชีวิตที่ไม่กั๊ดเจ้าของ ถ้าชีวิตนี้กั๊ดเจ้าของ ชีวิตนี้ก็เลวกว่าหมา เพราะหมาไม่กั๊ดเจ้าของ ใครเคยเห็นหมากั๊ดเจ้าของที่ไหน เดี่ยวนี้ชีวิตมัน กลายเป็นกั๊ดเจ้าของเสียเอง ยกตัวอย่างมาให้เป็นหลัก สำหรับศึกษาง่ายๆ สัก ๑๐ อย่างที่ว่ามาแล้ว ที่จริงมันมี ร้อยอย่าง พันอย่างหมื่นอย่าง แสนอย่าง ไม่ไหว ไม่ต้อง เอะมาหรรอก เพราะเพียงแต่สิบอย่างมันก็จะพอเสียแล้ว

ช่วยจำ ช่วยจำด้วยว่าความรักก็กั๊ด เคยมีความ รักกันแล้วว่าโดนมันกั๊ดอย่างไร ความโกรธมันกั๊ดเป็นฟืน เป็นไฟ โกรธ โกรธ ผู้โกรธมากกว่า เอะผู้โกรธมากกว่า ผู้ถูกโกรธ ความเกลียด เกลียด เกลียด แล้วมันหาความสุข ไม่ได้ ถ้ามันเกลียดอะไรอยู่ มันหาความสุขไม่ได้ ถ้ากลัว กลัวอะไรอยู่ กลัวนั้นกลัวนี่อยู่ แม้แต่กลัวผี กลัวอะไรโง่ๆ ไม่มีตัว มันก็ยังเกลียด แล้วมันก็ยังกลัว แล้วมันก็ไม่มี ความสุข

ที่นี้ ความตื่นเต้น ตื่นเต้น อะไรนิดอะไรหน่อย มันก็ตื่นเต้น อะไรนิดก็ตื่นเต้น ของใหม่ๆ ออกมาแพ่งเท่าไร มันก็ตื่นเต้นอยากจะได้ คอร์รัปชันไปหาซื้อมาได้ ความตื่นเต้น ตื่นเต้นนั้น รบกวณหัวใจที่สุด ไปดูมวย ไปดูกีฬา ก็เพื่อหาความตื่นเต้น ไอ้คนโง่ ไปหาความตื่นเต้นให้แก่ชีวิต ความวิตกกังวล ไอ้สิ่งที่ยังไม่มาถึง ยังไม่มาถึง ก็กัดหัวใจ ความอาลัยอาวรณ์ ในสิ่งที่ล่วงไปแล้วแต่หนหลัง มันก็กัดหัวใจ

ที่นี้ก็ความอิจฉาริษยา ไม่ยินดีด้วย ไม่พอใจด้วย อิจฉาริษยา ไอ้มันกัดผู้อิจฉาริษยาก่อน ผู้ถูกอิจฉาอิจฉา บางทีไม่รู้เรื่อง ไม่รู้เรื่องว่าใครอิจฉาริษยากูด้วยซ้ำไป แต่ผู้ที่อิจฉาริษยาเขาจะถูกกัดก่อนทันที ดูความเลวร้ายของความอิจฉาริษยา หวง หวง วิตกกังวล หวง ถ้าเข้มข้นๆ กันเรื่องทางเพศ มันก็หึง หึงที่นี้กัด กัดกันจนตายไปทั้งคู่ก็มี

๑๐ อย่างนี้ก็พอแล้ว ไม่ต้องทั้งหมด ความรักเบื่องหน้า ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความตื่นเต้น

ความวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ ความอิจฉาริษยา ความหวง
ความหึง ๑๐ อย่างนี้ก็พอแล้ว ไม่ต้องทั้งหมด ความรัก
เบื่องหน้า ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความ
ตื่นเต้น ความวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ ความอิจฉา
ริษยา ความหวง ความหึง ๑๐ อย่างนี้ก็เหลือ เหลือ
ที่จะศึกษา เหลือเพื่อที่จะศึกษาแล้ว ไปดูมันกัด กัด กัด
ชีวิตมันกัดเจ้าของ ชีวิตนี้ไม่มีธรรมะ ชีวิตนี้พัฒนา
ไม่ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ เป็นชีวิตตัวกู
ของกู มันก็กัด

โชคดีที่พระพุทธเจ้าสอนเรื่องไม่มีตัวไม่มีตน แต่ก็
มีโซคร้ายที่คนโง่มันฟังไม่ถูก มันไม่เชื่อ มันไม่ยอมเชื่อ มัน
ยังมีตัวกูของกูอยู่เสมอไป นี่มันก็เผชิญกับความทุกข์
ฉะนั้น ถ้ามันเป็นลัทธิศาสนาอื่นที่เขาสอนว่ามีตัวตน
ตัวตน มันก็ลำบากกว่าเรา เพราะว่ามันมีตัวตนแล้ว จะ
ไม่เห็นแก่ตน มันก็ลำบาก ก็ต้องมีวิธีสอน มีเคล็ดของการ
สอนเป็นอย่างอื่น อย่างอื่นไม่เหมือนเรา ที่ว่าไม่มีตัวตน
ให้ถือว่าเหมือนของยืมมาจากธรรมชาติ แต่พวกโน้น เขา

ก็มีวิธีของเขาเหมือนกัน เมื่อเขาว่าไม่มีตัวตน เขาก็มีพระเจ้า มีพระเจ้า พระเป็นเจ้า ก็ยกให้พระเป็นเจ้าเสียอย่าเก็บไว้เป็นของตน ก็พอจะรอดตัว อย่างมีตัวตนเก็บไว้เป็นของตน เอาไปถวายพระเป็นเจ้าเสีย แล้วก็ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของพระเป็นเจ้า มันก็รอดตัวได้เหมือนกัน แต่ชาวพุทธเราไม่ได้ถืออย่างนั้น ถือว่าเป็นไปตามธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

นี่เรียกว่าพัฒนาถูกต้อง ตามความจริงของธรรมชาติ แล้วก็ใช้ชีวิตที่ไม่มีตัวและไม่เห็นแก่ตัว แล้วก็ไม่มีเกิดปัญหาทุกอย่างที่เกิดแก่ผู้เห็นแก่ตัว แล้วชีวิตนี้ก็ไม่กัตเจ้าของ ชีวิตนี้ก็ไม่กัตเจ้าของ ถ้าใครทำได้แบบนี้ ก็นับว่าเป็นบุญเป็นกุศลสูงสุดในการที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา ฉะนั้น การที่จะได้มาพบพระพุทธศาสนา ก็เพื่อเข้าใจธรรมะ ปฏิบัติธรรมะถูกต้อง ไม่มี ความทุกข์ ไม่มีปัญหาใดๆ ไม่ต้องบำชชนิดที่เป็นอยู่ด้วยส่วนเกิน ยิ่งเกินเท่าไร ก็ยิ่งยุ่งยากมากเท่านั้น ถ้าเงินเดือน

ไม่พอใช้ก็ต้องคอร์รัปชั่น นี่มันเป็นอย่างที่ส่วนเกิน ถ้ามันโง่จนเป็นอยู่ด้วยส่วนขาด ก็ตกรนรกทั้งเป็น ไม่ไหวเหมือนกัน ถ้ามันโง่หลงส่วนเกิน มันก็จะแข่งกับเทวดา มันก็เป็นทุกข์ทรมานอยู่ที่นี้ ตั้งแต่บัดนี้

ดังนั้น อย่ามีขาด อย่ามีเกิน ให้มันถูกต้องพอดี ถูกต้องพอดี อยู่ในระหว่างขาด เกิน ก็นับว่าใช้ได้ แต่ถ้าอยู่เหนือเลยขึ้นไปตลอดภัยกว่า เหนือบวก เหนือลบ ตลอดภัยกว่า อยู่ระหว่างดีกว่า อยู่ระหว่างบวก ระหว่างลบ ให้อยู่ในระหว่าง เผลอนิดเดียวมันก็ไปเข้าข้างใดข้างหนึ่ง ถ้าได้อยู่เหนือ เหนือบวก เหนือลบ มันก็จะหมดปัญหา

พระพุทธศาสนามีหัวใจเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่เหวียงสุดข้างนั้นข้างนี้ ไม่เป็น *Dualism* คือว่า ไม่ได้ดีชั่ว บุญ บาป สุข ทุกข์ แพ้ ชนะ กำไร ขาดทุน เอาเปรียบ ได้เปรียบ เสียเปรียบ แม้แต่ว่า ไม่เป็นหญิง ไม่เป็นชาย ด้วยซ้ำไป นี่เรียกว่าเรามีความรู้ถูกต้องเป็นมัชฌิมาปฏิปทา โดยหลักของอริยสัจ เกือบไม่ต้องอธิบายมั่ง

เพราะว่าบวชตั้งหลายวันแล้ว ถ้าไม่ได้ฟังเรื่องอริยสัจ ก็แย่มาก ความทุกข์เป็นอย่างไร เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร ความไม่มีทุกข์เป็นอย่างไร หนทางที่ให้ถึงความไม่มีทุกข์เป็นอย่างไร หนทาง หนทาง คือมัชฌิมาปฏิปทา ถูกต้องพอดี ถูกต้องพอดี ไม่ขาด ไม่เกิน ไม่บวก ไม่ลบ

นี่เรียนเรื่องอริยสัจ ก็เรียนรู้ให้พอดี ถ้าเรียนเรื่อง ปฏิจจสมุပ္บาท มันก็ให้รู้ว่าไม่ใช่ตน มันก็พอดีโดยกฎของ ปฏิจจสมุပ္บาท ทำอย่างนี้ ไม่เกิดทุกข์ ทำอย่างนี้ไม่เกิดทุกข์ ไม่มีตัวกูที่จะไปเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส มันก็ไม่เกิดวิญญานง่ๆ ว่าตัวกู ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง มันก็ไม่มีผัสสะง่ๆ ว่าตัวกูได้ผัสสะ ตัวกูได้เวทนา ถ้าตัวกูเสวย เวทนา มันก็เกิดผู้เสวยเวทนา เป็นอุปาทาน ให้เกิดความอยาก คือตัณหา และเกิดผู้อยาก เป็นอุปาทาน อุปาทาน เป็นตัว ผู้อย่างนั้น ผู้อย่างนี้ขึ้นมา คลอดออกมา เป็นตัวกูแห่งความง่ รวบออกมาเป็นของกุหมัด ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความทุกข์ ความสุข อะไร ออกมาเป็นตัวกูหมด อย่างนี้เรียกว่าไม่อยู่ที่ตรงกลาง มัน

สุดเหวี่ยง สุดโต่ง ถ้าอยู่ที่ตรงกลาง มันไม่เอาอะไรมาเป็น
ตัวกู มาเป็นของกู

คุณไปศึกษาเรื่องอริยสัจให้ดี เรื่องปฏิจจสมุปบาท
ให้ดีจะพบการอยู่ที่เป็นกลางนั้นนะ แล้วก็ไม่เป็นตัวกู
ไม่เป็นของกู ไม่เป็นบวก ไม่เป็นลบ ไม่เป็นดี ไม่เป็นชั่ว
ไม่เป็นบุญ ไม่เป็นบาป แล้วก็ไปศึกษาพระรัตนตรัย
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยความเป็นอันเดียวกัน
**พระพุทธเจ้าผู้พบ ผู้บอก พระธรรมคือสิ่งที่บอก พระสงฆ์
คือผู้ที่ปฏิบัติตามบอกตามสอน แล้วผลคืออันเดียวกัน
หมด คือมีสะอาด สว่าง สงบ** พระพุทธเป็นผู้สะอาด
สว่าง สงบ บอกเรื่องความสะอาด สว่าง สงบ คือพระธรรม
พระสงฆ์ก็ปฏิบัติจนได้รับความสะอาด สว่าง สงบ มีหัวใจ
เป็นเรื่องเดียวกัน เป็นสะอาด เป็นสว่าง เป็นสงบ พระ
รัตนตรัยคือเป็นอย่างนี้ มีธรรมะ มีวินัย มีอะไร เป็นความ
รู้ แล้วก็ปฏิบัติตามผู้รู้ท่านบอก ก็กลายเป็นผู้รู้ขึ้นมา มี
พระรัตนตรัย แม้จะแยกเป็น ๓ อย่าง แต่มันเป็นใจความ
เป็นเรื่องเดียวกันคือ สะอาด สว่าง และสงบ

ธรรมะเป็นเครื่องพัฒนาจิตใจ

ที่นี้ก็เป็นศีล สมาธิ ปัญญา ขึ้นมาอีกทีหนึ่ง เรียกว่าไตรสิกขา มีศีล มีศีลปรับปรุงพื้นฐานทางกาย ทางวาจา เป็นพื้นฐานให้ดี ให้มีสมาธิปรับปรุงจิตใจให้ดีต่อไปอีก แล้วมีปัญหาปรับปรุงความรู้ ทัศนคติ ความคิดความเห็น ความเชื่อให้ถูกต้องยิ่งขึ้นไปอีก มันถูกต้องทั้งโดยพื้นฐาน ถูกต้องโดยจิตใจ ถูกต้องทั้งโดยสติปัญญา

ถ้าเปรียบกับอาวุธชนิดหนึ่งนะ ศีลก็เหมือนกับด้าม ด้ามของอาวุธที่ดี ที่ใช้ได้ดี สมาธิก็เหมือนน้ำหนัก น้ำหนักที่จะใช้ฟัน ฟาดฟันลงไป ปัญญาก็คือความคม คมเฉียบของอาวุธนั้น แม้ว่าอาวุธนั้นจะทำให้คมเฉียบ คมเฉียบ แต่ถ้าไม่มีน้ำหนักที่จะฟันลงไป มันก็คมเปล่าๆ คมเป็นหมัน มันทำอะไรไม่ได้ ถ้ามันไม่มีน้ำหนัก ก็ต้องมี ความคมคือปัญญา มีน้ำหนักคือสมาธิ แล้วเราก็ต้องมีด้ามที่จะจับให้ถนัด ที่เหยียบ ที่ยืน ที่อะไร ให้มันถนัด นั่นว่าเป็นส่วนศีล นี่เราก็มีศีล สมาธิ ปัญญา ครบถ้วน มันก็สำเร็จประโยชน์

ในการที่จะตัดปัญหาของชีวิตด้วยอาวุธนี้ คือศีลสมาธิ ปัญญา มีความคมแห่งอาวุธ มีน้ำหนักที่จะใช้ความคม มีด้ามหรือมีส่วนประกอบอะไรที่จะทำให้มันถนัดที่สุด เรามีศีล สมาธิ ปัญญากันในลักษณะอย่างนี้ เป็นความหมายที่ลึกที่ต้องนึกต้องคิด จึงจะศึกษา ใ้อ่างที่สอนกันในโรงเรียนเขาบอกอย่างชั้นนอกๆ ชั้นผิวๆ ชั้นที่ว่ามันเป็นรายการละเอียดให้จำ แต่ถ้าถึงความหมายที่แท้จริงและลึกซึ้งแล้ว มันก็มองเห็น ต้องมองเห็นอย่างนี้ คือว่าเป็นความหมายในทางธรรมที่ลึกซึ่งยิ่งขึ้นไป

ธรรมทั้งหมดระบบใหญ่ตั้งแต่แรกเริ่มเดิมทีจนบรรลุนั้นเรียกว่า โภธิปักขิยธรรม มีอยู่ ๓๗ หัวข้อ แต่ในทั้งหมดนั้น มันสรุปรวมสำคัญอยู่ที่สติปัญญานทั้ง ๔ มีความรู้ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งทั้ง ๔ มีสติถูกต้องในสิ่งทั้ง ๔ มีปัญญาใช้สิ่งทั้ง ๔ สี่คือเรื่องร่างกาย และเรื่องเวทนา แล้วก็เรื่องจิตใจ แล้วก็เรื่องธรรมะ ตามธรรมชาติ

เรื่องร่างกายนี้ รู้เรื่องร่างกาย ชีวิต ดำเนินชีวิตให้มันถูกต้อง มีเนื้อหนังร่างกาย หล่อเลี้ยงไว้ด้วยลมหายใจ

ทำอานาปานสติข้อแรก ก็ทำลมหายใจให้ถูกต้อง ร่างกาย ก็สดชื่น เข้มแข็ง แจ่มใส มีกำลัง แล้วก็ถูกต้องในทาง ร่างกาย คือเป็นอย่างนี้

แล้วถูกต้องทางเวทนา ก็หมายความว่าอย่าไปหลง เวทนา ความพอใจ ความพอใจที่กำลังตื่นเต้น วุ่นวาย เรียกว่า ปิติ ความพอใจที่สงบระงับเรียบร้อยดี เรียกว่า ความสุข เป็นที่ตั้งแห่งความหลง พอหลงแล้ว มันก็บ้า แล้วก็รู้ว่าเวทนานี้มันปรุงแต่งความคิด เพราะฉะนั้น ควบคุมให้มันปรุงแต่งในทางที่ถูกต้อง หรืออย่าให้มันปรุง แต่งได้เลยก็ยิ่งดี เราก็สามารถควบคุมเวทนาได้ อย่าให้มัน ปรุงแต่ง ให้มันเป็นความทุกข์ หรือถ้าหยุดปรุงแต่งเสีย ได้ ก็เป็นความสงบสุข

แล้วก็จิต หมวด ๓ คือจิต รู้จักจิตทุกชนิด มันจะ เป็นไปได้ก็ชนิด แล้วฝึกจนบังคับจิตได้ คือให้จิตระาเริง บันเทิง พอใจ เป็นสุข เมื่อไรก็ได้ แล้วก็ทำให้มันเป็นจิต เป็นสมาธิ รวมกำลังตั้งมั่นเป็นสมาธิ ไม่ต้องโยกโคลง เปลี่ยนแปลงก็ได้ แล้วก็ให้จิตปล่อย ปล่อย อย่าไปเ่ง

จับนั้น จับนี้ ยึดนั้น ยึดนี้ เป็นตัวกู ของกู สรุปลงความว่า รู้จักจิตดีทุกอย่างแล้ว บังคับจิตให้พอใจ บันเทิงเริงเร็นก็ได้ ให้หยุด ให้สงบระงับเป็นอันเดียว ทำมันให้เป็นสมาธิก็ได้ ให้ปล่อย ปล่อย ปล่อย ปล่อย ปล่อย สิ่งทีไปหลงยึดเอามาเป็น ตัวกูของกูอย่างนี้ก็ได้ อย่างนี้เรียกว่ารู้เรื่องจิตดี บังคับจิต ได้ เป็นนายเหนือจิต

ที่นี้ก็รู้เรื่องธรรมชาติทั้งหลายโดยรอบตัว ที่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถืออารมณ์ ทั้งอภิวรรณธรรม ทั้งอนิวัตรธรรม เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ ให้หลงรัก หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัวอะไรก็ตาม ก็ไม่ไปหลง ไม่ไปหลง ก็เรียนรู้ดู ไฉมันอนิจจัง ไฉบวก็อนิจจัง ไฉลบก็อนิจจัง ไฉสุขก็อนิจจัง ไฉทุกข์ก็อนิจจัง เห็นอนิจจัง เห็นอนิจจังแล้วก็มันก็คลาย ความหลง ไม่หลงรัก ไม่หลงยึดถือ เรียกว่าคลาย คลาย ความยึดถือ ทีเคยงมโง่ ยึดถือเต็มทีมาแต่หนหลัง เดียวนี้ มันก็คลายออก คลายออก เรียกว่า วิราคะ เห็นอนิจจัง เท่าไร ก็ให้เห็นวิราคะเท่านั้น วิราคะ คลายความยึดถือ คลาย คลาย คลาย คลาย คลาย เดียวทั้งหมด เป็นนิโรธะ

ดับความยึดถือ โดยประการทั้งปวง ความทุกข์มันก็ดับไป
ด้วย แล้วก็เห็นอีกที โอ้ หหมดแล้ว เรื่องจบแล้ว เรื่องจบ
แล้ว โยนทิ้ง คั้นหหมดแล้ว ไม่ไปหลงรัก ไม่ไปหลงยึดมั่น
สิ่งใดๆ ในโลกแล้ว

ธรรมะสูงสุดประมวลกันแล้ว เป็นเรื่องโพธิปักขิย-
ธรรม เป็นหลักสำคัญอยู่ที่สติปัฏฐาน ๔ แล้วก็มอิทธิบาท
๔ มีความเพียร ๔ มีอีกหลายๆ ข้อช่วยประกอบกันให้
มันเป็นไปได้อย่างนั้น อินทรีย์ ๕ พละ ๕ แล้วก็โพชฌงค์
๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ เหล่านี้ เป็นเรื่องประกอบให้
สติปัฏฐาน ๔ เป็นไปได้อย่างถูกต้อง ถ้าไปแยก แยก แยก
ให้ละเอียด เป็นข้อๆ มันจะได้เป็นถึง ๓๗ ข้อ แต่ถ้าเอาแต่
หัวใจ มันก็คือ สติปัฏฐาน ๔ จัดการให้ถูกต้องในเรื่องกายา
หรือในกาย ให้ถูกต้องในเรื่องเวทนา คือความรู้สึกของจิต
ให้ถูกต้องในเรื่องจิตเอง ให้ถูกต้องในเรื่องสิ่งที่มันหลอก
ให้ยึดถือทั่วไปทั้งโลกนั้น เดียวนี้เราก็มายึดถือสิ่งใดๆ ใน
โลกก็หหมดปัญหา นี้เรียกว่า ธรรมะ ธรรมะเป็นเครื่อง
พัฒนาจิตใจ

รัฐธรรมนูญให้ถูกต้อง ทั้งภาษาคนทั้งภาษาธรรม

ที่นี้มันก็มีปัญหาว่า บางที่เราพูดกันแล้วไม่เข้าใจ คนหนึ่งพูดภาษาธรรม คนหนึ่งพูดภาษาคน ฟังกันไม่ออก นั้น จึงจะต้องศึกษาให้รัฐธรรมนูญทั้ง ๒ ภาษา ความรู้ของธรรมะมี ๒ ภาษา ภาษาคนก็มี ภาษาธรรมก็มี ถ้าเป็นภาษาคนก็เอาคนเป็นหลัก มีคน มีตัว มีตน มีได้ มีเสีย มีแพ้ ชนะ ว่าไปตามภาษาคน ถ้าภาษาธรรมนั้นไม่มีคน มีแต่ธรรมะ มีแต่ธรรมชาติ ถ้าพูดภาษาคนนะช่วยฟังให้ดีๆ นะ ถ้าพูดภาษาคน พระพุทธเจ้าตายแล้ว นิพพานแล้ว เหลือแต่พระธาตุแล้ว ภาษาคนมันพูดอย่างนั้น แต่ถ้าพูดภาษาธรรม โอ้ย พระพุทธเจ้าไม่รู้จักตายอยู่ตลอดนิรันดร ปฏิบัติถูกเมื่อใด เป็นพระพุทธเจ้าเมื่อนั้น ถ้าพูดภาษาคน พระพุทธเจ้าตายแล้ว นิพพานแล้ว พูดภาษาธรรม ยังอยู่กับเราตลอดกาล มันต่างกันอย่างนี้

ภาษาคน พูดอย่างมีตัวตน เป็นตัวกู เป็นของกู ภาษาธรรม ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู ไม่ยึดมั่นอะไร คุณต้อง

รู้จักไว้ให้ดี ในโลกนี้เขาพูดกัน ๒ ภาษา คนธรรมดาาก็พูด ๒ ภาษา พระพุทธเจ้าท่านก็พูด ๒ ภาษา บางเวลาท่านก็ตรัสว่าตถาคตเป็นอย่างนั้น ตถาคตเป็นอย่างนี้ ตถาคตต้องการไฉนนี้ ก็พูดภาษาคน แต่โดยปกติ ไม่มีคน ไม่มีคน ไม่มีตัว ไม่มีตน นี่ท่านพูดภาษาธรรม นี่เราจะต้องศึกษาให้รู้ว่า ประโยคนี้เขาพูดภาษาคนหรือภาษาธรรม อย่าให้มันตีกันให้ยุ่ง ถ้ามันเข้าใจถูกต้องแล้ว มันก็ไม่ยุ่ง ไม่ตีกัน ภาษาคน ก็ภาษาคน ภาษาธรรม ก็ภาษาธรรมแตกฉาน ทั้ง ๒ ภาษา ก็หมดปัญหา

เอาละ นี่เป็นเรื่องสุดท้ายที่ว่า รู้ธรรมะ ให้ถูกต้อง ทั้งภาษาคนทั้งภาษาธรรม รู้เรื่องอริยสัจให้ดี รู้เรื่องปฏิจจสมุปบาทให้ดี รู้เรื่องพระรัตนตรัยให้ดี รู้เรื่องไตรสิกขาให้ดี รู้เรื่องโพธิปักขิยธรรม สำหรับตรัสรู้ให้ดี สรุปลแล้ว เป็นเรื่องไม่มีตัวตน ไม่เห็นแก่ตน ไม่เกิดกิเลส ไม่เป็นทุกข์ เวลาพูดจา พูดจាកันให้ถูกต้อง อย่าให้เกิดการขัดแย้งกันในการพูดจา เพราะความโง่ ต่างฝ่ายต่างโง่ มันก็มีความขัดแย้ง

จำไว้เป็นหลักเลย ถ้าจะต้องขัดแย้งแล้วอย่าพูด
อย่าพูด คำใดพูดออกไปแล้วมันขัดแย้งกัน อย่าพูด จงพูด
ในลักษณะที่ไม่ขัดแย้ง คือ ข้าพเจ้ามีความเห็นอย่างนี้
ถือหลักเกณฑ์อย่างนี้ ดับทุกข้ออย่างนี้ ไม่ต้องไปพูดว่าคุณ
ผิด คุณเข้าใจผิด คุณโง่ อย่าไปพูด ฉันทพอใจอย่างนี้ นี่เป็น
หลักของพระพุทธเจ้า ท่านตรัสว่า ในธรรมวินัยนี้ ของ
พระองค์สอนอย่างนี้ ในศาสนาอื่น ในลัทธิอื่นของพวก
พราหมณ์ พวกปริพพาชกผู้อื่นก็ตามใจ ท่านไม่เคยพูดว่า
ผิด

ท่านพูดว่า ในธรรมวินัยนี้ ในศาสนาอื่น สอนอย่างนี้
ปฏิบัติอย่างนี้ พวกที่เขาสอนอยู่ก่อน ก่อนพระพุทธเจ้า
ในอินเดีย นรกอยู่ที่ใต้ดิน สวรรค์อยู่บนฟ้า ก็สอนกันไป
สอนกันไป พระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ท่านไม่ต้องการจะให้สอน
ไม่ต้องการจะให้เชื่ออย่างนั้น ท่านจะสอนอย่างนั้น และ
ท่านก็ไม่พูดว่าอย่างนั้นผิดโง่ ไม่เอาเว้ย แต่ท่านก็ว่า ฉันท
เห็นแล้ว นรกอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อคุณทำผิด
สวรรค์อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อคุณกระทำถูก

เมื่อกระทำผิดต่อกฎอิทัปปัจจยตาซึ่งเป็นกฎสูงสุด มันก็เป็นนรก คือเป็นเดือดร้อนขึ้นมาที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เป็นต้นเหตุให้สัมผัส รับสัมผัส เมื่อทำถูกต้อง ตามกฎของอิทัปปัจจยตา มันก็มีสวรรค์ขึ้นมาที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่พระพุทธเจ้าท่านว่า ฉันเห็นแล้ว ฉันเห็น แล้ว ท่านไม่พูดให้มันกระทบกระทั่งว่า อย่างนี้ถูก อย่างนั้น ผิด ไม่มีละ พระพุทธเจ้าท่านมีหลักอย่างนี้ พวกเราเป็น สาวกให้จำไว้ด้วย ว่าอย่าพูดอะไรออกไปในลักษณะที่มัน ขัดแย้งกัน ไม่พูดคำที่มันขัดแย้งกัน ฉันชอบอย่างนี้ ฉัน แสดงอย่างนี้ ฉันเสนออย่างนี้ และฉันจะไม่ว่าของคุณว่า มันผิด มันบ้า มันหลง อย่าพูด ถ้าพูดมันก็ขัดแย้งกัน มัน ก็วิวาทกัน มันก็ทำลายล้างกัน

เราทุกคนนี้ จึงถือหลักที่ว่าจะไม่กล่าวคำขัดแย้ง ใดๆ เป็นพระก็ดี เป็นเณรก็ดี ฉันชอบอย่างนี้ ฉันทำอย่าง นี้ ฉันไม่ได้ว่าคุณผิด ฉันว่าฉันทำอย่างนี้ ฉันพอใจอย่างนี้ ได้ประโยชน์อย่างนี้ ก็ไม่ขัดแย้งกัน ก็ไม่ชกต่อยกัน สามเณร ก็ไม่ทะเลาะกัน และไม่แทงกันด้วยซอสน์สามเณร เลวที่สุด เป็นสำมะลิไปหมดไม่ใช่สามเณร ก็มันทำความขัดแย้ง

แก่กันและกัน เราอย่าพูดคำขัดแย้งแก่กันและกัน จงพูดว่า
ฉันชอบอย่างนี้ ฉันทำอย่างนี้ ถ้าท่านชอบด้วยก็เอาด้วยสิ
ถ้าไม่ชอบก็ไม่ต้อง แล้วมันก็พิสูจน์ของมันเองว่า อย่างไร
ดับทุกข์ อย่างไรไม่ดับทุกข์ **อย่ามีการขัดแย้งกันเป็น
อันตราย ในหมู่สามเณรก็ดี ในหมู่ภิกษุสงฆ์ก็ดี คำว่าขัด
แย้ง ขัดแย้ง ไม่ต้องมี**

ขัดแย้งในภาษาบาลีว่า อุปฺปทเว อุปฺปทเว ภาษาไทย
ว่า อุบาทว์ อุบาทว์ อุปาทเว อุบาทว์นั้น ภาษาบาลีว่า
อุปฺปทเว - ความหมายแท้จริงคือการขัดแย้ง พอขัดแย้ง
ก็อุบาทว์ คือทำลายล้างกัน อย่ามีการขัดแย้งกันไม่ต้องด่า
ไม่ต้องว่า ไม่ต้องทะเลาะวิวาท ไม่ต้องประณามผู้อื่น ดูหมิ่น
ผู้อื่น ดูถูกผู้อื่น มีคำที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เป็นหลักว่า
ตถาคต ไม่กล่าวคำขัดแย้ง ไม่กล่าวคำขัดแย้งกับใครๆ กับ
ใครๆ ในโลก ต่อใครๆ ในโลก แก่ใครๆ ในโลก ทั้งเทวโลก
มนุษยโลก ทั้งเทวดา ทั้งมนุษย์ ทั้งหมู่สัตว์ ทั้งสมณ-
พราหมณ์ ทั้งเทวดาและมนุษย์ หมายความว่ามันหมด
ทุกๆ อย่าง ไม่ยกเว้นอะไร ไม่กล่าวคำขัดแย้งกับใครๆ ใน

มนุษย์โลก เทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อม
ทั้งสมณพราหมณ์ พร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ ก็ไม่มีการ
ขัดแย้ง ก็ไม่มีการทะเลาะวิวาท มันก็ไม่ต้องเป็นหมา คุณดู
สิหมามันกัดกัน เพราะมันมีความคิดเห็นรู้สึก มันขัดแย้ง
ขวางหู ขวางตากันไปเสียหมด

เราจะมีความตั้งใจที่ว่า จะไม่กล่าวคำขัดแย้งใคร
จะไม่ว่าผู้ใดผิด ผู้ใดถูก แต่เราจะพูดว่า ทำอย่างนี้ สิ่งนี้
จะเกิดขึ้น ทำอย่างนี้ สิ่งนี้จะเกิดขึ้น ทำอย่างนี้ สิ่งนี้จะ
เกิดขึ้น ฝ่ายบวกก็ตาม ฝ่ายลบก็ตาม ท่านทั้งหลาย
จงเลือกดูเอาเอง เลือกดูเอาเอง มันก็ไม่เกิดการกระทบ
กระทั่งใดๆ ในโลก มันก็ไม่เกิดความเห็นแก่ตัว มันก็มีแต่
สันติสุข แล้วก็มีแต่สันติภาพ ที่เรียกว่าพระนิพพาน มัน
สะอาด เพราะไม่มีกิเลส มันสว่าง เพราะมันไม่โง่ มันสงบ
เพราะมันไม่มีการปรุงแต่ง มันก็มีเสรีภาพ ไม่ถูกผูกมัดอยู่
ด้วยอะไร มันสะอาด มันสว่าง มันสงบ แล้วมันก็มีเสรีภาพ
ไม่อยู่ใต้อำนาจของกิเลส ไม่อยู่ใต้อำนาจของความทุกข์
ไม่อยู่ใต้อำนาจการบีบคั้นผูกพันของสิ่งใดๆ นี้เรียกว่า

วิมุตติ วิมุตติ วิมุตติ – แปลว่า หลุดพ้น หลุดพ้น หลุดพ้น
หรือว่าจะหมดสิ้นจากสิ่งผูกพันก็ได้

ถ้าหมดสิ้นจากสิ่งผูกพันหุ้มห่อ แล้วมันก็คือวิมุตติ
แหละ ก็มันหลุดพ้น เกลี้ยงเกลา วิมุตติเป็นที่สุดของ
พรหมจรรย์ วิมุตติเป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา
ต้องการปฏิบัติพรหมจรรย์ พรหมจรรย์ พรหมจรรย์
เรื่อยๆ ไป จนถึงความวิมุตติ เป็นยอดสุดของพรหมจรรย์

ขอให้เธอทั้งหลาย แม้จะบวชกันชั่วคราว ก็เข้าใจ
เรื่องของชีวิตที่เกี่ยวข้องกับชีวิต วิถีทางแห่งชีวิต การ
พัฒนาชีวิต จุดตั้งต้นแห่งชีวิต จุดปลายทางแห่งชีวิต ก็
เรียกว่าได้รับสิ่งที่ควรจะได้รับ ไม่เสียเวลาเปล่า ไม่เป็น
หมันเปล่า อุตส่าห์บวช อุตส่าห์เรียนกัน ๙ วัน ๑๐ วัน
๒๐ วัน ไม่เป็นหมันเปล่า ไม่กระทำไปตามแพชั่น ใครบวช
ตามแพชั่น ใครบวชด้วยความรู้สึกเห็นจริง ประสงค์จริงๆ
ผมว่ามีมาก บวชเห่อๆ ไปตามแพชั่น บวชเณรก็ดี บวช
พระก็ดี ที่จัดกันขึ้นนี้มีหลายคนเห่อแพชั่นแล้วก็บวช
เข้าไป แต่ว่ามีคนที่เห็นจริง เห็นจริง ทำอย่างนี้ มีประโยชน์

อย่างนี้ อย่างนี้ จึงสมัครบวช ถ้าใครบวชตามแพชั่น ก็จัดการกับมันเสีย อย่า อย่าหลงแพชั่น มาเห็นความจริง หรือประโยชน์อันแท้จริง ดังที่กล่าวมาแล้ว แล้วก็พอใจในการบวช ปฏิบัติการบวชต่อไปให้ถึงที่สุด ถึงที่สุด ก็ได้รับประโยชน์โดยถูกต้อง ไม่ให้ฝืนหัวเราะ ไม่ให้คนปามันหัวเราะ บวชแล้วไม่ได้อะไร ฝืนหัวเราะ คนปามันหัวเราะ บวชแล้วมันไม่ได้อะไรตามความประสงค์ที่แท้จริง

ขอให้ได้รับประโยชน์ ได้รับประโยชน์ ได้รับผลตอบแทนถูกต้อง ตามวัตถุประสงค์ของการบวช บวชแปลว่า ไปหมด ไปหมด เว้นหมด ไปหมดจากสิ่งที่ควรไปเสีย เว้นหมดจากสิ่งที่ควรเว้นเสีย คำว่าบวช บวช มันแปลอย่างนี้ ปะ หรือ ป ; บะ + ป มันแปลว่าหมด หมด วะชะ แปลว่า เว้นก็ได้ ; แปลว่า ไปก็ได้ ถ้าไปจากสิ่งใดมันก็เว้นจากสิ่งนั้น คำว่า ไป กับคำว่าเว้นมันก็คำเดียวกันนั้นแหละ ปะ คือ หมด ไปหมด เว้นหมดจากสิ่งที่ควรจะไปเสีย เว้นเสีย

ถ้าได้ฝึกฝนอย่างนี้จนสุดเหวี่ยง สุดชีวิต จิตใจว่า
สิ่งใด ควรไปเสียให้พ้น สิ่งใดควรเว้นเสียให้หมด มันก็
เป็นการบวชทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับและทั้งตื่น จะได้รับผล
เหลือกล่าว จะได้รับผลเหลือจะกล่าวได้ เหลือจะพรรณนา
ได้ แม้ว่าจะบวชเพียง ๙ วัน เพียง ๑๐ วัน หรือเดือนเดียว
หรือครึ่งเดือน

เอาละ เวลาทั้งหมด ก็ ๒ ชั่วโมงแล้ว ขอบใจที่เป็น
ผู้อดทนฟังที่ดีมา ๒ ชั่วโมงแล้ว ขอให้การบรรยายนี้
ให้ความรู้ ความคิด ความเข้าใจ อะไรตามสมควร เอาไป
ใช้ประพฤติปฏิบัติให้ได้รับประโยชน์ขึ้นตามสมควร ไม่
เสียทีที่ได้บวช ได้เรียน ได้ทดลองประพฤติพรหมจรรย์นี้
ให้มีความก้าวหน้า ก้าวหน้า ก้าวหน้า ไปตามสมควร ตาม
ที่เหตุผลที่มันมี แล้วก็จะเรียกว่า พัฒนา พัฒนาจนเกิด
ความสุข สวรรค์ แก่ชีวิต อยู่ทุกทิพาราตรีเทอญ.

ขอยุติการบรรยาย.

เธอต้งหลายอยากจะเกิด
หรือไม่อยากจะเกิดหรืออะไรก็ตาม
แต่เมื่อได้เกิดมาแล้ว
ไม่พัฒนาให้ถูกต้อง มันก็เสียชีวิตเกิด

การพัฒนา นั้นมันมีจุดตั้งต้นที่ความทุกข์
แล้วมันน้อยลงๆ จนไม่มีทุกข์ จนอยู่เหนือความทุกข์
ซึ่งเมื่อลึกลงถึงที่สุดแล้ว
มันก็เหนือทุกข์ เหนือสุข เหนือดี เหนือชั่ว

ใบสมัครสมาชิกธรรมะใกล้มือ

B.A

วันที่สมัคร

ชื่อ-นามสกุล

ที่อยู่สำหรับจัดส่ง ชื่อหมู่บ้าน/อาคาร

เลขที่ หมู่ ซอย ถนน

ตำบล/แขวง อำเภอ/เขต

จังหวัด รหัสไปรษณีย์

โทรศัพท์ มือถือ

Email

สมัครใหม่ ๑ ปี (๑๒ เล่ม) ๑๘๐ บาท

๒ ปี (๒๔ เล่ม) ๓๖๐ บาท

ต่ออายุสมาชิก ๑ ปี (๑๒ เล่ม) ๑๘๐ บาท

๒ ปี (๒๔ เล่ม) ๓๖๐ บาท

เปลี่ยนที่อยู่

เริ่มตั้งแต่ เดือน..... ปี.....

ถึง เดือน..... ปี.....

โอนเงินสมทบการผลิตมาที่

ชื่อบัญชี มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

บัญชี ออมทรัพย์ เลขที่ ๑๑๑-๒-๙๖๒๙๕-๘

ธนาคาร ไทยพาณิชย์ สาขา สำนักกรีชโยธิน

จากนั้นส่งหลักฐานใบโอนและใบสมัครสมาชิก โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ดังนี้

๑. ทางไปรษณีย์ ส่งที่

ฝ่ายผลิตหนังสือและสื่อธรรม (ธรรมะใกล้มือ)

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนาคิมรณไฟสาย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

๒. ทางโทรสาร : ๐-๒๙๓๖-๒๖๘๘

๓. อีเมล : bookclub@bia.or.th

หมายเหตุ

๑. สมาชิกเก่าที่ต้องการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ในการจัดส่งหนังสือ กรุณากรอกในแบบฟอร์มใบสมัครสมาชิก แล้วส่งกลับมาตามที่อยู่ด้านบน
๒. หากท่านต้องการต่ออายุสมาชิกหนังสือธรรมะใกล้มือ กรุณาโอนเงินสมทบการผลิต ตามรายละเอียดด้านบน

